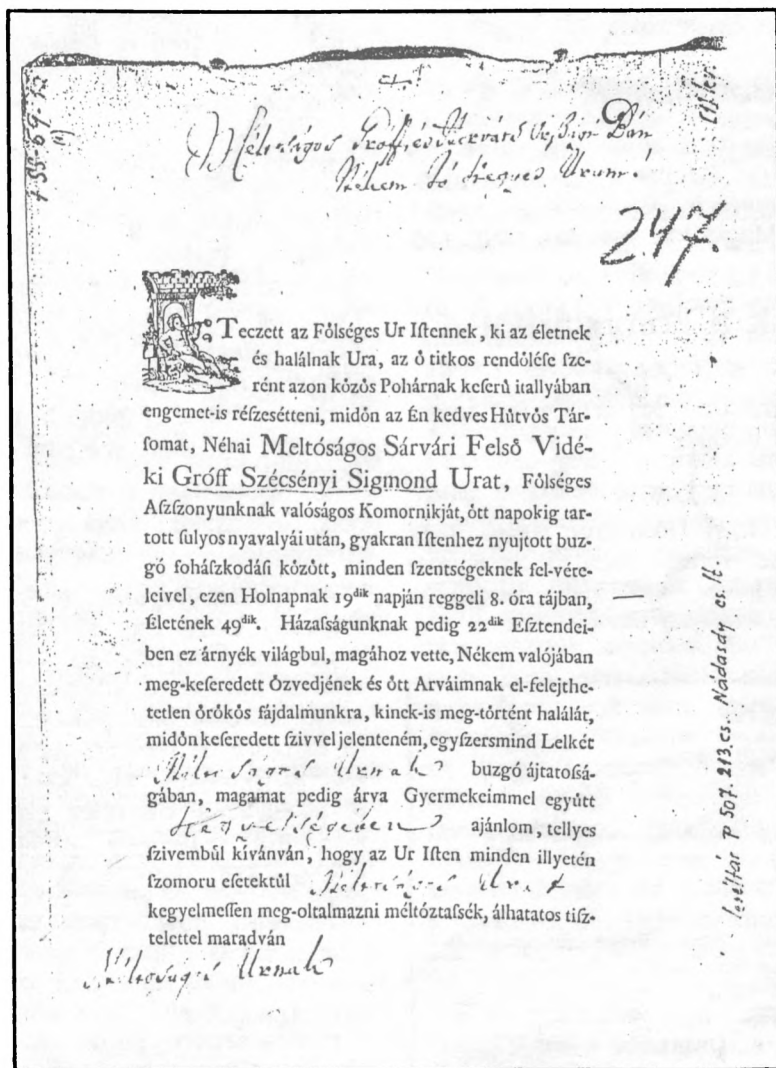


# OSZK HÍRADÓ

XXXIV. évfolyam, 1991. 3–4. szám



Széchenyi Ferenc  
édesapjának,  
Széchenyi Zsigmondnak  
(1720–1769)  
a gyászjelentése

## TARTALOM

### KRÓNIKA

2. Személyi hírek és változások
2. Az OSZK hírei

### MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

3. Önvizsgálódás. /Gondolatok, javaslatok az Országos Széchényi Könyvtár feladatairól./ (Berke Barnabásné, Ferenczy Endréné, Karsay Orsolya, Kovács Ilona, Maczika Béla, Nagy Zsoltné, Ottovay László, Poprády Géza, Sonnevend Peter, Sente Ferenc, Szinai Tivadarné)
19. Tanácskozás a koteles példányokról (Sonnevend Peter)

### KIÁLLÍTÁS

20. Kiállítási krocki: Leonardo da Vinci  
– Aktualitás és mítosz. Egy plakát mítosza (Pajor Ildikó)

### KIADVÁNYAINKRÓL

21. A Petrik-bibliográfia legújabb kötete (V. Ecsedy Judit)

### MUNKATÁRSAINKRÓL

23. Emlékezzünk Kelecsényi Gáborra,  
mindnyájunk Keléjére (Wix Györgyné)

### SZERKESZTŐSÉGI ROVAT

24. Néhány szó az olvasókhöz

# KRÓNIKA

## Személyi hírek és változások 1991. március 1. – 1991. április 30.

### Új dolgozóink

Beregszászi Miklósné szakalk. IV. Könyvek közp. katalógusa, dr. Czeller Zsuzsanna szakalk. IV. Kult. marketing ir., Csáka Tibor szm. I. Mikrofilmtár, Wolf Magdolna csv. fm. MNB Időszaki kiadv. szerk.

### Eltávoztak a könyvtárból

#### ÁTHELYEZÉSSSEL:

Dr. Békés Csaba szakalk. IV. MTA KSZI támogatott kutatóhelyek irodája

#### MUNKAVISZONY MEGSZÜNT:

Marosi Krisztina bm. I. Kötészet, Máté Tóth Péter szm. I. Műsz. fennt. oszt., Tóth Kornél szakalk. IV. Idősz. kiadv. feld. oszt., Ubornyák Katalin ügyv. II. Gyarapítási oszt.

### OSZK HÍRADÓ

A nemzeti könyvtár lapja  
XXXIV. évfolyam, 1991. 3-4. sz.

A szerkesztőbizottság elnöke: Ferenczy Endréné

Főszerkesztő: Batári Gyula

A szerkesztőbizottság tagjai: Berke Barnabásné, Juhász Lászlóné, Ottovay László, Poprády Géza, Rozsa Mária, Seres Tibor, Somkuti Gabriella, Somogyi Pálné, Sonnevend Péter  
Műszaki szerkesztő: Burány Tamás, Rosta Lajosné

A szerkesztőség címe:  
Budapest I., Budavári Palota F épület  
Postacím: 1827 Budapest. Telefon: 156-9498

Felelős kiadó: Juhász Gyula főigazgató

Előfizethető: OSZK Kiadványtár  
Budapest I., Budavári Palota F épület  
Postacím: 1827 Budapest  
Készült az OSZK Nyomdaüzemében, 520 példányban,  
2,5 A/5 iv terjedelemben. Felelős vezető: Burány Tamás. Munkaszám: 91.135

ISSN 0324-2064

## Az OSZK hírei

Az OSZK Tudományos Bizottsága április 22-én tartott ülésén egyetlen napirendi pontként döntött a Keresztury-pályázatra 1991-ben beérkezett tudományos pályaművek jutalmazásáról. A Bizottság mindkét beérkezett munkát, a legelőbből következően eltérő kritériumok alapján, a lektori vélemények figyelembevételével, egyenlő mértékben ítélte jutalmazásra méltónak. Az 1991. évi Keresztury-pályázat díjat nyert pályamunkái:

Mátray Gábor: Töredék jegyzemények Magyarország történetéből 1848/49-ben.

Összeáll., a szöveget gondozta, bev., jegyz.: Fülep Katalin. Bp. 1989, Szépirod. Kiadó. 386 l. (Magyar ritkaságok)

Rózsa Mária: Friedrich Bodenstedt közvetítő szerepe az első magyar Anyegin-fordításban. (Kézirat)

\*

A főosztályvezetői értekezlet április 18-án Poprády Géza mb. főigazgatóhelyettes vezetésével megtárgyalta az OSZK gyűjteményéből készült másolatok közlésének engedélyezéséről szóló szabályzatot (Ferenczy Endréné tervezete alapján). A tervezet az engedélyezés feltételeit, megkötéseit, működési mechanizmusát és engedélyezési díjtételeit szabályozza. Érvénybe lépéséről – néhány adminisztratív rész kérdés kidolgozása után – a főigazgatói értekezlet dönt.

\*

Harmadízben került sor április 29-én, a könyvtáralapító születésének évfordulóján a Széchényi Ferenc emléknapi megünneplésére. Az emlékülésen Somkuti Gabriella Fraknói Vilmosról tartott tudományos előadásával a nemzeti könyvtár egy korszakának történetét eleve-nítette fel. A hagyományoknak megfelelően, az ünnepség keretében adta át a főigazgató a Széchényi Ferenc-emlékérmét, ebben az évben Ferenczy Endréné gyűjteményfejlesztési igazgatónak a könyvtárért végzett munkája elismeréseként. Ezt követte a Keresztury-pályázat eredményeinek értékelése, majd az OSZK törzsgárda tagságot elért (10, 20 és 25 éve itt dolgozó) munkatársainak jutalmazása.

# MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

## ÖNVIZSGÁLÓDÁS

/Gondolatok, javaslatok az Országos Széchényi Könyvtár feladatairól/

Az ország gazdasági helyzetének gondjai a tudományos és kulturális intézmények sorsára is rányomják bélyegüket. A könyvtári szakmai megszállottság és hivatástudat szülte legfennköltebb koncepcióknak is szárnyát szegheti a szegénység. Egy költségvetésből élő, országos feladatokat ellátó intézmény léte szempontjából az állami költségvetési dotáció egyre növekvő elégtelensége – enyhén fogalmazva – kellemetlen. De, ha a körülmények elkeserítő alakulásában mégis valami pozitívumot próbálunk keresni, a pénzhány, a szegénység valamire jó lehet. Kényszerűen kizökkent évtizedek megszokott munkarutinjából, és az életben maradáshoz szükséges önvizsgálatra készítet.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium ez év elején levélben fordult a felelősségi körébe tartozó közgyűjteményekhez, felszólítva, hogy tevékenységük, feladataik, ellátási kötelezettségeik újragondolásával és rangsorolásával vállaljanak részt a művelődési tárca pénzügyi problémáinak közös megoldásában.

Az OSZK vezető munkatársainak bevonásával készült az elemzésre. Ugyanakkor annak is tudatában volt, hogy a rendelkezésre álló idő kevés minden nemzeti könyvtári feladat és munkaterület érdemi önvizsgálatához, és nem volt lehetőség a gazdaságossági számításokhoz szükséges (intézményen belüli és országos) adatok összegyűjtésére és egybevetésére sem. De így is, az összeállított válaszlevelet alátámasztandó, terjedelmes dokumentáció gyűlt egybe, további kifejtésre, vitára, mérlegelésre érdemes javaslatokkal, állásfoglalásokkal.

Ezt a dokumentatív háttéranyagot, hangsúlyozottan, nem tekinthetjük még könyvtárunk egészére kiterjedő, teljes körű funkcióelemzésnek. De további gondolatokra serkentő, kezdeti lépésként figyelmet érdemel. Ebből a megfontolásból adjuk közre a Híradó hasábjain. A munkaanyagot nem csoportosítottuk tematikusan, nem törekedtünk stiláris egységesítésre, fontossági rangsor nem játszott szerepet, – a sorrend kizárólag szerzői betűrendet követ.

A Híradó minden további állásfoglalásnak és vitának helyet kíván adni a nemzeti könyvtár egész feladatrendszerét – sőt, sok tekintetben az ország egész könyvtárügyét – érintő problémák közös megoldása érdekében.

Berke Barnabásné  
(Gyarapító és Feldolgozó Főosztály)

1.) Az MM legutóbbi felülvizsgálatát követően kezdődött intézményi szervezeti átalakítások a hatékonyabb munkavégzést, nívósabb, a felhasználó közönség és a könyvtári közösség elvárásainak jobban megfelelő szolgáltatások elérését célozták. Különösen igaznak tűnt ez a Gyarapító és Feldolgozó Főosztály létrehozására. A főosztály alapvető célkitűzése – felállása pillanatától kezdve – az ésszerűsítés, a párhuzamos tevékenységek lehetőség szerinti s át gondolt felszámolása, a várt és remélt integrált számítógépes rendszer bevezetésének előkészítése volt. Az azóta eltelt jó két és fél év alatt alakultak ki a "naprakész" bibliográfiai feltárást biztosító új feldolgozó futószalagok, a kisszámítógépes programokkal támogatott feldolgozó rendszerek, amelyek házon belül és kívül gyorsabb, teljesebb információszolgáltatást tesznek lehetővé. Be kell vallanunk azonban, hogy sem időnk, sem elemző apparátusunk nem volt arra, hogy mindezeket számszerűsítsük, csupán nyilvánvalónak fogadtuk el, hogy ésszerűsítéseink nemcsak szakmai, hanem anyagi haszonnal is járnak, s hosszú távon feltétlenül gyümölcsöző szellemi és műszaki beruházásoknak minősíthetők. (Példaképpen említeném az MNB Könyvek bibliográfiája szerkezetének 1991-től megvalósított módosítását, azaz, hogy az időszaki kiadványok tételeit nem két adatbázisba tápláljuk be, hanem az IKB adatbázisból lézer printerrel készülnek a havi függelék kéziratai. Ugyanebből az adatbázisból kerülnek ki különböző gyakorisággal és adattartalommal az ISSN tételek /amelyeket minden időszaki kiadványokkal foglalkozó munkahely az indítás napján megkap/, és az "Új periodikumok" c. negyedéves tájékoztató és katalógusépítésre is alkalmas kiadvány kéziratai. Mind a programrendszer, mind az adatállomány megvásárolható, ill. előfizethető azoknak a könyvtáraknak a számára, amelyek gépi nyilvántartást ohajtanak építeni az időszaki kiadványokról, tehát megtakaríthatják a saját feldolgozó költségeket, amelyek jóval nagyobbak az előfizetési árnál, az OSZK pedig némi bevételre tesz szert, amelyet gépi rendszereinek fenntartására fordíthat.)

II.) Tény, hogy a főosztály valamennyi szervezeti egysége – összesen 8 – a könyvtári törvényben és annak végrehajtási utasításában a nemzeti könyvtár számára előírt alapfeladatokat lát el, azaz gyarapítja az állományt, feldolgozza saját katalógusai számára, és országos, valamint nemzetközi szolgáltatásként közzéteszi a kurrens nemzeti bibliográfiai rendszerben. Teljesíti kötelezettségeit a nemzetközi regisztrációs rendszerek felé, és ellátja, jobban mondva el szeretné látni a ráruházott hatósági feladatokat.

III.) OSZK viszonylatban a fentiekből és a többi főosztály tevékenységének ismeretében az tűnik ki, hogy a nemzeti könyvtár nem egyszerűen az országos könyvtári rendszer egyik tagja, hanem e rendszer alapja, kiszolgálója, s szolgáltatásai révén még inkább azzá kellene válnia. Természetesen törekednie kell arra, hogy szert tegyen bizonyos bevételekre, de fenntartása a kormányzati és önkormányzati szervek kötelessége legyen, mert bármely alapfeladat elhagyása, vagy ellehetetlenülése nemcsak az OSZK számára, hanem az egész magyar könyvtári rendszerre nézve pótolhatatlan veszteségekkel jár. Másképpen fogalmazva: főként a nagyarányú számítógépes fejlesztési munkák megkezdésének idején világosan kell látni, hogy ha a fejlesztések lelassulnak, ha az eddigi nagy összegű számítógépes beruházások (amelyeknek jórészt nem az MM, hanem az OTKA-IIF fedezte) kihasználatlanok maradnak, vagy ha nem marad pénz a működtetésükhöz elengedhetetlen szakmai anyagok beszerzésére, nem az OSZK pénze, hanem az állam eddigi befektetései mennek veszendőbe, és súlyosan károsul az egész magyar könyvtári rendszer.

#### 1.) *Állományépítés, -gyarapítás*

1.1. Alapvető felülvizsgálatra javasoljuk az OSZK gyűjtőkörét. Kevés nemzeti könyvtár van, amely patriotika (és központi) feladatai mellett szakkönyvtári szerepet tölt be olyan nagy tudományterületeken, mint az irodalom-, nyelv-, és természettudomány. Ráadásul mindhárom tudományterület intézeti és szakkönyvtári háttere adott. Amennyiben mindezek a hazai irodalom-, nyelv- és történelemre korlátozódnak, egybeesnek a kötelező hungarika-gyűjtőkörrel. E "profilisztítás" beszerzés, feldolgozás és tárolás terén egyaránt nagy könyvnyebbséget jelentene, s csökkentené a párhuzamosságokat a könyvtári rendszer egészében. (Egy esetleges ilyen irányú döntést megelőzően feltétlenül szükség van egyrészt a Könyvek Központi Katalógusa alapján a párhuzamosságok mértékének vizsgálatára, más-

részt a fenti területek szakkönyvtáraival egyeztetett, önkéntesen vállalt és kötelezően elfogadott gyűjtőköri kooperációs megállapodásra. A Világbank nemrég az OSZK-ban felmérést végző szakértője hasonló javaslatot fogalmazott meg.)

1.2. Tisztázni kell a különgyűjtemények profilját: tudományterületük szakkönyvtárai-e, avagy a nemzeti könyvtár speciális dokumentumtípusok szerint, ill. tematikailag elkülönített részei? Ha az utóbbi érvényesül, minden kapcsolódó területen (gyarapítás, feldolgozás, tárolás) komoly megtakarítás lenne elérhető, s más területekre átcsoportosítható.

A fenti két javaslat megvalósítása bizonyos értelemben olvasóink eddigi kényelmének csorbitását jelentené, de egyúttal nyeresége is lehetne, mivel több figyelmet és munkaerőt lehetne szentelni a hungarika-feladatok lehetőség szerinti teljes ellátására.

(Szinai Tivadarné javaslatai alapján összeállított szöveg.)

#### 2.) *Feldolgozás*

2.1. A jelenlegi MNB könyvfeldolgozás és a számítógépes katalóguscédula program elvileg kiküszöbölte az OSZK állományába kerülő és az MNB Könyvek bibliográfiája számára is feldolgozott köteles könyvanyag párhuzamos feldolgozását. A gyakorlatban azonban a bibliográfiai leírásokat az MNB Könyvek Szerkesztősége készíti, a Szakozó Osztály látja el ETO jelzetekkel (ezek nem egységesek a bibliográfiai és a katalóguscédula felhasználás szempontjából), a tételek kiegészítése az összes OSZK-specifikus adattal, beleértve ezek számítógépes rögzítését is, összekapcsolva egy másodrevízióval viszont a Könyvfeldolgozó és a Szakozó Osztályon történik. Ezután jön még az alapcédula előállítás, sokszorosítás, cédula-beosztás és katalógusszerkesztés, minek következtében a könyvek indítása és a cédulák katalógusba kerülése között megengedhetetlenül hosszú idő telik el, fél évtől tíz hónapig. (Ez idő alatt az Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztály egypéldányos ideiglenes tételek alapján tud csak tájékoztatni.) Hangsúlyozni szeretnénk, hogy e nem túlságosan tetszetős eredmény főként az MNB Könyvek Szerkesztőségének leromlott gépparkjával, a ma már elavultnak számító, külső számítóközponttal végzetett, nem online feldolgozással, az OSZK katalógusainak szerkesztési hagyományaival, a cédulasokszorosítás anyagellátásának akadozásával magyarázható.

Fel kell vetnünk azonban már most azt a gondolatot, hogy a DOBIS/LIBIS katalogizálási

alrendszerének bevezetésekor, az MNB könyvek adatbázisának hazatelepítésekor (amely önmagában tetemes megtakarítást jelent majd), az OSZK egységes szabványalkalmazási szabályzatainak kidolgozását követően feltétlenül újra kell gondolnunk, hány műhely foglalkozzék a köteles könyvek feldolgozásával. Véleményünk szerint jelentősen csökkenthető a munkahelyek száma, ha a revízió megerősíthető, és egyetlen műhelyre koncentrálódik.

2.2. Megindult már az a kutatás, amely az ETO DOBIS/LIBIS-beli kezelésére irányul, és amelynek meg kell oldania az ETO-nak a katalógus és a bibliográfia céljára történő egységes alkalmazását, az OSZK szakkatalógusának jövőjét, szerkesztési megoldásait.

Mindkét feladat végeredménye az egész hazai könyvtári rendszerre hatással lesz, mind az online olvasói katalógus megvalósításakor, mind a bibliográfiai tételek mágneses adathordozón, vagy katalóguscédulán történő szolgáltatásának során. A szolgáltatások megkezdésétől bizonyos bevételekre lehet szert tenni, főként, ha árainkat úgy alakítjuk, hogy minél több könyvtár számára megfizethetők legyenek.

2.3. Feltétlenül megtérülő beruházás, sőt hosszabb távon komoly megtakarítást eredményez a Magyar Nemzeti ISDS Központ számára már igényelt számítógépes konfiguráció beszerzése a Nemzetközi Központ által kifejlesztett OSIRIS program használatba vételéhez. A program jelentősége abban áll, hogy a kis és közepes méretű nemzeti központok számára lehetővé teszi bejelentéseik floppyn történő megküldését a Nemzetközi Központhoz. Ennek elsőszámú előnye, hogy a feldolgozás költségei lényegesen alacsonyabbak a jelenlegi, külső számítóközponttal végeztetett nagygépes mánesszalag előállításánál, nem beszélve arról, hogy az online feldolgozás munkaerő-, anyag- és helymegtakarítással jár, végül a teljes nemzeti anyag online elérhető, ennél fogva tájékoztatási célokat is szolgálhat. Egy későbbi fázisban, amikor a hazai időszaki kiadványok adatai is a DOBIS/LIBIS-be kerülnek, az ISDS bejelentések céljára leválogathatók lesznek.

2.4. Az Időszaki Kiadvány Feldolgozó Osztályon folyó inkurrens feldolgozás, és elsősorban a rekatalogizálás országos jelentőségű szakmai érdek. A szolgálati katalógus egyúttal a retrospektív sajtóbibliográfia számára is alkalmas adatfeltárás, amely nemzeti bibliográfiai adatbázissá fejleszthető, és közvetlen gépi inputként használható fel. Feltétlenül növelni kéne az inkurrens feldolgozás és a rekatalogizálás mennyiségét (a munkatársak számát is) – valamely más, már korszerűsített és átszerve-

zett feldolgozói terület nyereségéből –, mert el nem halasztható feladatunk a külföldi magyar anyag hiánypótló beszerzése és feldolgozása. A kisebbségi területen lévő magyar anyag politikai veszélyeztetettsége miatt talán most utoljára van ezek beszerzésére lehetőség.

Munkaerőhiány és helyhiány miatt az Időszaki Kiadvány Feldolgozó Osztály már eddig sem tudott lépést tartani az Olvasószolgálat és a Mikrofilmtár rekatalogizálás iránti igényeivel. A hirlapok feldolgozása, mikrofilmezése a külföldi magyar anyagnál éppúgy, mint a hazainál, – az újságok romló papírja miatt a leg-sürgetőbb feladat. Ugyanakkor ennek az anyagnak az OSZK-ban meglévő kötetei nagy részénél – belsejükkal ellentétben – a külső kötés nem rongálódott meg annyira, hogy újra kelljen kötetni azokat. Így ennek az anyagnak a rekatalogizálása alig terhelné meg a bizonytalan kötéseti kapacitást, ennél fogva takarékoskodni tudnánk anélkül, hogy alapvető szakmai érdekeket sértenénk.

A kurrens feldolgozás üteme nemcsak az új címek leírásában, hanem a kollacionálásban is a beérkező egységek gyarapodása által nagyjából meghatározott. A kurrens anyag feldolgozását, kötetésre küldését haladéktalanul el kell végezni, nemcsak azért, mert a periodikaanyagot olvastatni és megőrizni csakis kötött állapotban lehet, hanem azért is, mert a kurrens raktár befogadóképessége véges. Ezen a munkaterületen a munka ütemének lassítása a nemzeti könyvtár alapfeladatainak ellátását tenné lehetetlenné.

Az osztály az egyetlen állomás a könyvtárban, ahol a teljes periodika anyag legteljesebb feldolgozása megtörténik. Szolgálati katalógusaink a tájékoztatás állandó munkaeszközei, melynek adatbázisa semmiképp sem csökkenthető úgy, hogy továbbra is megfeleljen egy nemzetközi adatbázisrendszer követelményeinek.

(Ákom Márta osztályvezető előterjesztéséből.)

### *Összefoglalva*

A Gyarapító és Feldolgozó Főosztály szándékában áll, hogy saját területén, jól felfogott érdekében minden lehetséges, alaposan átgondolt, szakmai színvonalcsökkenéssel nem járó ésszerűsítést keresztülvigyen, szellemi kapacitásait maximálisan kihasználja. Ugyanígy törekszik a szakmai anyagok, irodaszerek, stb. takarékos felhasználására, "magyarul" a maga részéről meghirdeti a spórolási akciót.

Ugyanakkor ki szeretné fejteni azt a véleményét, hogy az alapfeladatok ellátásában önként nem kíván – nincs is felhatalmazása – enged-

ményeket tenni, ellenkezőleg, arra törekszik, hogy belső és külső szolgáltatásait olyan szintre fejlessze, amellyel az egész magyar könyvtári rendszer és kutatás-fejlesztés számára hosszú távon komoly állami megtakarítások érhetők el. Ha ennek anyagi fedezetét a nehéz gazdasági körülményekre hivatkozva a tárca, illetve az állam nem képes előteremteni, a nemzeti könyvtári feladatok terén olyan lemaradások keletkeznek és kumulálódnak, amelyeket egy sokkal jobb gazdasági helyzet esetén sem leszünk képesek (mi, vagy utódaink) pótolni.

*Ferenczy Endréné*  
(gyűjteményfejlesztési igazgató)

Bevezetőben mindenképpen hangsúlyozandónak érzem, hogy a nemzeti könyvtári funkció két fő ága: a nemzeti gyűjteménnyel és az országos könyvtárügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos feladatok alapjaiban nem csökkenthetők, ill. szüntethetők meg. A nemzeti gyűjtemény gyarapítása, feltárása és szolgáltatása nemcsak a jelenkor kutatása-művelődése szempontjából, de az utókorral szembeni, teljességre törekvő archiválási kötelezettség szempontjából is a többi könyvtári gyűjteményektől eltérő megítélést követel. Az országos szolgáltatások gazdaságos (de nem öncélúan centralizált) ellátásának függvénye pedig a teljes magyar könyvtárügy, így annak megtérülése nem egyetlen intézményben, hanem országosan mérhető. Mindezek előrebocsátásával azonban mindkét funkció területén lehetségesek bizonyos vizsgálódást, rangsorolást igénylő részfeladat-változtatások. Az alábbiak ezeket csak jelzésszerűen, részletes kifejtés nélkül tüntetik fel.

#### 1. A gyűjteménnyel kapcsolatos feladatok terén

1. Az állomány gyarapítását – a hungarikumok és a legfontosabb külföldi kézikönyvek tekintetében – mindenképpen szinten kell tartani, mivel ennek részleges befagyasztása is a jövőben pótolhatatlan állományi hiányokat jelent, a nemzeti gyűjteményfejlesztés kontinuitását veszélyezteti. Minthogy a változatlan összegű gyarapítási hitelkeret nincs összhangban a növekvő árakkal, ennek az ellentmondásnak a feloldására

a) fokozottabban kell érvényesíteni a gyarapításban az értékelő *válogatást*: a hazai dokumentumok gyűjtendő példányszámának csökkentésével (konzekvenciáját ld. a szolgáltatásnál); a külföldi anyagnál a hungarikumok teljességre törekvő beszerzése mellett a szaktudományi (irod.tud., tört.tud.) részmonográfiák

erős szelekciójával (konzekvenciáját ld. a szolgáltatásnál); a könyvtár munkatársai számára előfizetett, tájékoztató célú időszaki kiadványok példányainak radikális visszaszorításával;

b) új külföldi beszerzési források felkutatásával és igénybevitelével (alapítványok, közvetlen külföldi kereskedelmi cégekkel kötött megállapodások, stb.) a hitelkeret felhasználása gazdaságosabbá tehető, (ugyanakkor az eddigi "egycsatornás" külföldi beszerzéshez képest ez munkaigényesebb megoldás, amelyhez munkaszervezési változtatások, munkaerőátcsoportosítások szükségesek!);

c) meg lehet vizsgálni, hogy hasonlóan a két világháború közötti gazdasági helyzet kívánta gyakorlathoz, a gyűjtemény főlőpéldányainak (többspéldányok, profilidegen anyag) *tervszerű apasztásával* és aukciós értékesítésével milyen mértékben növelhető a beszerzési hitelkeret. Ennek megvalósításához azonban néhány fős, magas színvonalú könyvszakértői részleg kialakítása szükséges, amely a piaci szempontok mellett elsődlegesen, tételes döntésekkel gondoskodik arról, hogy érdemben ne csonkuljon az állomány. A jelenlegi (gépesítéssel, rutinmunkákkal terhelt) gyarapítás erre a feladatra nem vállalkozhat.

2. Az állományvédelem mennyiségi szintje már évek óta erőteljesen visszaesett. Ennek javítását az elmúlt 4 évben a gyarapítási hitelkeret terhére próbálta a könyvtár megoldani. Mivel ennek fedezete már nem állhat rendelkezésre, ezért alapvető döntések szükségesek:

a) visszaállítva a muzeális példányok kizárólag kutatási célú forgalmazását, a használat korlátozása lehetővé tenné az olcsóbb állományvédelmi módszerek alkalmazását (téka, boríték, stb.). E két döntés azonban csak együttesen képzelhető el;

b) gazdaságossági vizsgálatot igényelne: milyen pénzügyi arányban áll az Állományvédelmi Főosztály szerződéses munkái révén szerzett összkönyvtári bevétel, vagy – ennek megszüntetésével – a teljes kapacitásnak az OSZK-gyűjtemény védelmére való felhasználása.

#### 3. A dokumentum- és információszolgáltatásban:

a) a fővárosi könyvtári ellátottságának javítása érdekében az OSZK jelentős szerepet vállal főként a felsőoktatási könyvtárak olvasótáborának fogadásával. Ennek tényét, megítélés szerint nyomatékosan kell hangsúlyoznunk. Ugyanakkor – a fent jelzett állományvédelmi nehézségek és az archiválási kötelezettségek érdekében – meggondolandó, hogy ennek az olvasói körnek az ellátását (a hajdani eredeti

tervekkel összhangban!) kizárólag a kézikönyvtárak és a (nem növelendő!) többpéldányok használatára lehetne korlátozni;

b) ismételt felülvizsgálandó (a szakterületi ellátottság országos helyzete alapján) az OSZK-ra az 1960-as években ráruházott "szakkönyvtári feladatok" vállalása. (Annak idején ennek fő indítéka a "nemzeti könyvtár = hungarika szakkönyvtár" fogalmának politikai elvetése volt.) Természetesen a funkciócsökkentés nem csökkentheti a magyar irodalom- és történettudomány primér hungarikum-szolgáltatását, de az ún. lágy társadalomtudományok eddig széleskörűen értelmezett, általános gyűjtési és szolgáltatási kötelezettségének csökkentését jelentheti (kihatását ld. az állománygyarapítási kérdéseknél is);

c) a hajdan kurrensnek indult éves *irodalomtudományi bibliográfia* jelen formában való fenntartása kérdéses (ld. kiadványtári fölőpéldányok). Az 5-6 éves lemaradással folyó kurrens bibliográfiai munka használhatósága, főleg évekre bontott kötetekben még utólag is nehézkes, erre utalnak az OSZK-t ezzel kapcsolatban ért elmarasztalások is. Mivel nem primér nemzeti könyvtári feladatról van szó (hisz a történettudományi bibliográfia sem OSZK-produktum), eldöntendő: esetleg átvállalja-e más szakintézmény, vagy - pillanatnyi befagyasztással - később, kedvezőbb körülmények között, nagyobb évkörök retrospektív kötetait lehetne összeállítani. Az így felszabaduló munkaerő és az előállítási költség átcsoportosítható;

d) az általános *nemzeti bibliográfiai regisztrálás* körét távlatilag ki kell terjeszteni (nem hagyományos dokumentumok, vállalati irodalom, szürke irodalom, plakátok, stb.), mivel csak ezáltal valhat a rendszer olyan adatforrássá, amely a hazai információhordozók teljes köréről tájékoztat. Ez ugyan az OSZK szempontjából nem feladatcsökkentés, hanemtöbbletvállalás (főleg a kisnyomtatványtári gyűjteményt érintve), de országosan megtérül más intézmények feltárási feladatainak és tájékoztatásra fordított erőinek csökkentésével;

e) az egész *kiadványi tevékenység* a jelenleginél érdemibb felülvizsgálatot igényelne, nemcsak példányszám, de fontossági szempontból is. Az összeállítások "abszolút" értékének vitatása nélkül, a jelenlegi gazdasági helyzetben szigorúbb szűrés lenne szükséges a tervezett publikációkra fordított munkaidő és nyomdaköltség, ill. -kapacitás felszabadítása érdekében (egy-egy feladatok elnapolásával).

Ugyanakkor érdemes lenne az OSZK saját kiadói tevékenységét a gyűjtemény adottságai és a kereslet szempontjai szerint kialakítani rep-

rintek, gyűjteményes kötet-összeállítások kiadásával és terjesztésével. (De semmiképpen sem önálló kiadói részleggel szaporítva a szervezeti egységek számát, hanem megfelelő munkaszervezéssel, konkrét személyek munkakörébe kapcsolva a szellemi rész, az OSZK nyomdájában a technikai rész, a Marketing Iroda keretében a terjesztési rész elvégezhető.)

II. Az *országos könyvtárügyi feladatokban*, fenntartásuk fontosságának vitatása nélkül néhány terület gazdaságosságának és hatékonyságának vizsgálata indokolt lehet:

1. A *központi katalógusok* ún. bejelentői körénél esetleg szűkítéssel csökkenthető a feladattételek mennyisége a szolgáltatás károsodása nélkül; kérdéses, hogy a clearing szolgálat jelen formájában a fogadó intézményeknél milyen mértékben hasznosul; szükséges lenne a retrospektíven megjelenő "kurrens" gyarapodási jegyzék iránti igényvizsgálat.

2. A *kötelező példány-szolgáltatás* tervezett új jogi szabályozásánál figyelembe veendő a nagy mennyiségű, zúzdába kerülő anyag beszolgáltatásának és kezelésének indokoltsága (ugyanaz megismétlődve a regionális központoknál történő hasznosításban is).

3. Felvetem a *tárolókönyvtár* (jelenlegi fejlesztési ütemében még sokáig egyébként sem kihasználható) munkálatainak átmeneti szüneteltetését. (Területét esetleg a később említett ládázott gyűjteményi anyag felállításához lehet igénybe venni.)

III. *Általános kérdések*

1. A működési kiadások csökkentése érdekében a külső raktárakban tárolt ládázott, ill. máglyázott anyag felállítása, rendezése a megőrzés és szolgáltatás szempontjából is halaszthatatlan lenne. (Az eredeti tervek szerint a felköltözés után, 1987-ig elvégzendő feladatként szerepelt.) Megoldása egyben a *bérleti díjak* csökkentését is jelenthetné.

2. Szigorítást javaslok a *telefonhasználatban*. (Lehetetlen, hogy az OSZK éves telefonszámlája a gyarapítási hitelkeretnek kétszerese legyen!) A fővonalakra bontott telefonszámlák alapján a kiadott korlátozó szabályok ellenőrizhetők.

3. A munkakörök és teljesítmények pontos, részletes kidolgozásával a *megbízásos díjak* és *célprémiumok* összege radikálisan csökkenthető lenne. (Számptalan munkaköri alapfeladat az idők folyamán külön díjazandó különmunkává minősült át.)

4. *Szervezeti kérdésként* felmerül a centralizált országos feladatok és az OSZK gyűjteményi



feladatainak egyes területeken történő szétválaszthatósága. Ilyen a kötelezpéldány és a nemzetközi cseretevékenység, amelynek speciális, nemzeti gyűjteménnyel összefüggő gyarapítási szempontjai az állománygyarapítás keretében jobban érvényesülhetnek, mint jelenleg, amikor az OSZK egy könyvtár a többi között. Ezáltal a csere, ill. külföldi ajándék-tevékenység, valamint a kötelezpéldány-elosztás országos feladatai is profiltisztábbá válhatnak.

5. A fellazult *munkafegyelem* és munkamorál szigorítása és folyamatos ellenőrzése, a megkívánt teljesítmények pontos meghatározása és számonkérése (összefüggésben a már említett részletes munkaköri leírásokkal) az intézmény egészének produktivitását (létszámtöbblet nélkül!) nagymértékben növelné.

*Karsay Orsolya* (Különgyűjteményi Főosztály)

A Különgyűjteményi Főosztály feladatainak újraértékelése során preferenciát kell biztosítanunk a gyarapító tevékenységnek – az összes többi különgyűjteményi funkcióval, így a tári anyag raktározásával, feltárásával és kutatásával szemben.

Ezt nemcsak az a tény indokolja, hogy nemzeti könyvtári szempontból is elsődleges fontosságot élvez a könyvtár *gyűjtemény jellege*, hiszen az összes nemzeti könyvtári funkció a gyűjtemény mint olyan köré épül, hanem főleg az a paradox jelenség, hogy a piacon – az általános dekonjunktúra ellenére, vagy éppen miatta – rendkívül nagy a kínálat. Mind közvetlen eladóink, mind az antikváriumok mennyiségileg és minőségileg egyedülálló ajánlatai azt mutatják, hogy a tulajdonosok rákényszerülnek arra, hogy eddig féltve őrzött kincseiktől megváljanak. Olyan egyedüli vásárlási alkalmak kínálkoznak, amelyek elmulasztását joggal kérheti számon tölünk az utókor.

Az 1990-es évet gyarapítási szempontból átlagon felül sikeresnek könyvelheti el az összes különgyűjtemény. Kívánatos lenne, hogy a továbbiakban legalább tarthassuk, esetleg – a prognosztizált áremelkedések arányában – emelhessük gyarapítási keretünket.

*Kertész Gyula*

(Retrospektív Bibliográfiai Szerkesztőség)

1. A *Magyar könyvészet 1921-1944.* c. kötet előállításával kapcsolatban

a készülő 4. kötet példányszámát a korábbi 2500-ról 1000 példányra kívánjuk csökkenteni, ami az eddigi tapasztalatok szerint az aktuális igényeket kielégíti, sőt, 2–300 példány tartalék a kiadást követő 3–5 évre is marad.

A későbbi időszak utánnyomási igényét a számítógépes szedés diszkiének, ill. a filmre vitt nyomóforma megőrzésével biztosítjuk. (Általános javasolható eljárás a többi kiadványra nézve is!) A példányszám 40%-ra csökkentése hasonló arányú nyomdai (sokszorosítás, papír, kötés) költségcsökkentést is eredményez;

e kötet anyagának *analitikus mutatózását* a hagyományos (idő- és költségigényes) manuális kicédulázás helyett a szedést rögzítő és tároló *számítógéppel* kívánjuk elvégeztetni. Ha ez 80%-os eredményű lesz, akkor is jelentős megtakarítás érhető el vele, főleg a külső megbízások munkái és az osztály élönmunkája révén;

a kötet *nyomdai munkálataira* (szedés, nyomás, kötés) a korábbi nagyvállalatoknál (Egyetemi ny., Franklin ny., Nyomdaipari Fényszedő) olcsóbban, de színvonalasabban dolgozó, kisebb vállalkozói láncot biztosítunk; (A TS 4/4 kiadványait előállító Láng-féle számítógépes vertikum.)

a költségek fedezésére *pályázati úton külső forrást biztosítunk* (417.000 Ft-ot már a múlt évben biztosítottunk); folyamatban van a TS 4/4-től további 450.000 Ft elnyerése (a szedésre, adattárolásra) s a Központi Kulturális Alaptól kb. 600.000 Ft igénylése (nyomdai előállításra: sokszorosítás, kötetés).

2. A *raktáron lévő nagy példányszámú kiadványok terjesztésével* kapcsolatban javasoljuk a Kulturális és Marketing Iroda erre vonatkozó tevékenységének revidálását, intenzitásának fokozását. Ezzel kapcsolatban felmerül tudományos és kiadói tevékenységük decentralizált (dekoncentrált) elemeinek integrálása egy szervezeti egységbe (tud. titkár, kiadványszerkesztő, nyomdai összekötő, kiadványtár) a reszortfelelős főigazgató-helyettes közvetlen irányítása alatt.

*Kovács Ilona*

(Hungarika Dokumentációs Osztály)

Több évtizedes igény eredményeként kezdődött meg az OSZK gyűjteményében holtan felhalmozott információtömeg aktivizálása. Ezt a célt szolgálja a hazai dokumentumtermés adatbázisának felépítése, és ezt a célt szolgálja a Hungarika Dokumentáció megszervezése. A hungarika dokumentációs munka keretében a külföldi magyar és magyar vonatkozású publikációk feltárása folyik. Olyan számítógépes információs adatbázis épül, amely képet ad a külföldi magyarság szellemi életéről, alkotó tevékenységéről, kulturális és politikai helyzetéről, bemutatja hazánk külföldi megítélését, a hazai tudományosság fogadtatását.



A hungarika dokumentációs munka keretében folyik a határainkon kívül élő/élt magyarság biográfiai adattárának és archívumának építése.

Mindkét adatbázis kialakításakor arra törekedtünk, hogy a modern technika lehetőségeit úgy hasznosítsuk, hogy a manuális körülmények között párhuzamosan épülő adattárakat megszüntessük, és a bibliográfiai és információs rendszerek integrált feldolgozási rendszerét valósítsuk meg az egyszeri feldolgozás és többszöri felhasználás elve alapján.

Korszerű, világszabványoknak megfelelő metódusokat alkalmazva, az itt végzett munka mind tartalmilag, mind technikailag az európai kulturális integráció során partnerré teszi az intézményt. Az európai hungarológusok nagy érdeklődést mutattak az OSZK gyűjteménye és feltáró munkája iránt, mint az európai hungarológiai tájékoztatás bázisintézménye iránt, s az itt folyó számítógépes munkát modellértékűnek tekintették a Párizsban megtartott nemzetközi konferencián 1990. októberében.

A hazai és külföldi hungarológusok számára nem kisebb jelentőségű az európai könyvtári gyűjteményekben végzett felmérés, amely alapján hazai és külföldi hungarológusoknak tájékoztatást tudunk adni a külföldi könyvtárakban fellelhető hungarikumokról és hungarika anyagokról. A felmérés eredményeit kiadványsorozatban tesszük közzé.

Az OSZK – mint az összmagyarság kultúrájának egyetlen legteljesebb gyűjteménye, tájékoztatási bázisintézménye, valamint a hungarológiai tájékoztatás egyéb magyarországi forrásai, egyaránt fontosak az európai szakemberek információellátásában. A párizsi konferencia határozatai a tájékoztatás vonatkozásában a következőket rögzítették: az egyes központok fejlesztésének során egységes irányban indulnak el. Figyelembe veszik az OSZK rendszeréhez való csatlakozás követelményeit. Felkészülnek a viszonyosságon alapuló együttműködés lehetőségére. Megkezdődnek az európai hungarológiai tájékoztató rendszer kiépítésének munkálatai, amelyekben a Széchényi Könyvtár információs központ szerepét töltheti be. Emellett koordinálják az erőket a nemzetközi adatbázisok hungarológiai tájékoztatási értékének felmérésében.

*Maczika Béla (Raktári Osztály)*

1. A takarékosági programtól függetlenül a cél egy racionalizált *időszaki kiadványkötetési program* kialakítása. Ezt azért látom fontosnak leszögezni, mert a kötetési föladatok az idő előrehaladtával egyre inkább fölülmúlják a le-

hetőségeket. A régi állomány megvédése már most beláthatatlan föladatok elé állítja a könyvtárt.

Állományunk igénybevételenek szakterületi orientációja többé-kevésbé meghatározott. (Jó lenne erről egy olvasószolgálati elemzés!) A rendszeres forgalmazásból kimaradnak az orvosi, a mezőgazdasági és a műszaki tudományok területén megjelenő periodikák, de jószerezivel alig használtatnak a természettudományi szakfolyóiratok is. Az MNB IKR döntéséhez hasonlóan, annak mintájára és még egyéb használati szempontok figyelembevételével, egy gyarapító-földolgozó-olvasószolgálati bizottság határozatának megfelelően kb. 60%-ra lehet csökkenteni a félvaszon kötetésre szánt kurrens (új) folyóiratok számát. A főtmaradó 40% állománymegóvása lemeztékázással történne.

Az egyes kiadványok muzeális kötegeit a porosodás elkerülésére papírba be kell csomagolni a tékázás előtt. A raktári elhelyezés után egy ilyen kötegnek a forgalmazási esélye gyakorlatilag nulla. Az épségben való megőrzés követelményének a könyvtár ilyen módon maximálisan eleget tesz, sőt, egy-egy példány épebb marad, mint bekötött állapotban!

A rekatalogizált állomány esetében mérlegelendő, hogy nem kellene-e az összes muzeális folyóiratot így, becsomagolva, tékában megőrizni? Ugyanis a rekatalogizált állomány muzeális példányainak mozgása elvileg is nulla.

Ha a forgalmazási igény megváltozik, akkor megfelelő időben be kell kötetni a használati példányt. Erre az olvasói kérés ad jelzést. A muzeális példány ebben az esetben is maradhat tovább csomagolt-tékázott állapotban, egészen addig, amíg nem lesz pénz a kötetésére.

A maximális kötetvastagság a duplájára (7-8 cm) emelhető, a kötésre szánt állomány 50%-ában. (A többi nagykönyvtár normái is hasonlóak.) A növelés természetesen költség-növekedéssel is jár, ez azonban legföljebb a régi ár 25%-a.

A lemeztékázás és a kötetvastagság növeléséből az éves megtakarítás összesen kb. 823.500 Ft.

Mindezek természetesen csak alapos előkészítés (gyarapítástól az olvasószolgálatig) után valósíthatók meg. Épp ezért, közvetlen nyereséget, a számítottnál kevesebbet hozhat idén. Mihamarabbi bevezetése után azonban kiváltható vele az OSZK Kötészet által a Raktári osztályhoz rendelt 15000 órából kb. 4000 óra, melyből külső megrendeléseket teljesítve, bevételre lehet szert tenni, melynek összege becslésem szerint 800.000 Ft.

2. A jelenlegi nehéz gazdasági évben az Olvasószolgálatnak, a Mikrofilmtárnak és az IKFO-nak közösen olyan *rekatalogizálási* tervet kell készíteni, amelyben az újraföldolgozásra kerülő állomány javarésze nem szorul köztételi munkára. Az ily módon képződő megtakarítás a köztételi órakeretből kb. 1000 óra, amelyből külső megrendelések teljesítésével 200.000 Ft bevételre lehet szert tenni – becslésem szerint.

3. A Könyvtár *marketing tevékenységét* fokozottabban kell a közvetlen bevétel irányába orientálni. Az MNB könyvek bibliográfiáját, illetve a repertóriumot hirdetéshordozóként is kell kezelni. Ennek nyomai a repertórium hátlapján megtalálhatók. A tevékenység folytatásához tehát nem szükséges külön engedélyezési eljárás.

Közbevetőleg megjegyzem, hogy a marketing munkában minden érintett dolgozót jutalék, jutalom, vagy mozgóbér formájában érdekeltté kell tenni az eredményességben, mert különben nem lesz az egészből semmi!

Meg kell szervezni a külső hirdetéseket! (Ez minden OSZK kiadvány esetében elképzelhető.) Mérlegelendő, hogy nem volna-e szükség egy, a szakmában jártas ügynökség bevonására?

Állandóan (megrendelőlappal) hirdetni kell a Kiadványtár "elfekvő" készletét, esetleg árengedményt lehet adni!

Az OSZK összes kiadványának példányszámát (természetesen csak azokat, melyeknél a programok ezt megengedik) addig nem szabad még minimális mértékben sem előre kinyomtatni, amíg arra nem érkezett megrendelés. A rendelések érdekében a drága postaköltség miatt szükségtelen körlevelezni, hiszen a két MNB "hirdetéshordozó" 90%-ban lefedi az egyéb OSZK kiadványok potenciális vásárlóinak körét. Meghatározott számú megrendelés után indulhatna csak meg az OSZK Nyomdájában a kiadvány előállítás. (A nyomdai előkészítés, a nyomóforma-készítés, stb. már addig is folyik.) A jelenlegi nyomdai technológia lehetővé teszi igen alacsony példányszámok kinyomtatását is, ezért a közben tovább hirdetett kiadványok újabb megrendeléseivel viszonylag rövid idő alatt teljesíthetők.

Reprográfiai szolgáltatásainkról alapos tájékoztató füzetet kell készíteni, melynek rövidített változatát (esetleg megrendelőlappal) érdemes az MNB-ben rendszeresen megismételni.

Meg kell kísérelni egyezsége jutni a TÉKÁ-val, hogy az OSZK a hirdetéseit, megrendelési fölívásait az Új Könyvekben rendszeresen közölhesse!

Meg kell vizsgálni, hogy nem volna-e célszerű bizonyos többes példányokat eladni, s az így befolyt összegből emelni lehetne a gyarapítási keretet!

Nagy Zsoltné  
(MNB Időszaki Kiadványok Szerkesztősége)

Az OSZK-n belüli racionalizáláshoz néhány elképzelés, ami az MNB IKSZ napi munkáját érinti:

1. Meg lehetne szüntetni az időszaki kiadványok feldolgozásával kapcsolatban még meglévő néhány párhuzamosságot:

1.1. Az MNB IKSZ előállít olyan tételeket, amelyek alkalmasak a katalógusok építésére – ugyanezekről a kiadványokról katalógustételt készít az IKFO.

1.2. A megszűnt kiadványokat külön-külön zárja le az MNB IKSZ és az IKF. Össze lehetne kötni a két osztály munkáját, ha a GYO nemcsak az IKFO-t értesítené a megszűnésről, hanem az MNB IKSZ-t is.

1.3. Az ISDS feldolgozás teljes egészében épülhetne az IKB adatszázisra – az ISDS Központ feladata csak az adatok adminisztrációs továbbítása, és kapcsolat tartása a Nemzetközi Központtal.

2. Mindenképpen meg kellene szüntetni a felesleges párhuzamos nyilvántartásokat. Ezek eddigi létezését részben a szervezeti hovatartozás, részben az egy főosztályhoz tartozó részlegek más-más emeleten való elhelyezése indokolja. Az ezekre fordított dologi kiadás sokkal nagyobb, mint amit eddig gondoltunk. (Például: "fotó" nyilvántartás az ISSN Irodában és az ISDS Központban, betűrendes katalógus az ISSN Irodában és a sajtóbibliográfia munkaszobájában.)

Nem az osztály munkáját érinti, de kutatási területemhez kapcsolódik, ezért felvetem: szükséges-e a GYO-n is *hungarika névkataszter*?

3. Fontosnak tartanám az OSZK-n belüli feldolgozó *normák* egyeztetését, valamint a *munkaidő kihasználásának* felülvizsgálatát.

Ottovay László  
(Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztály)

A főosztályvezető munkatársai is áttekintették a főosztály működése során szóba jövő takarékosági intézkedések körét. Alapvető szempontként az fogalmazódott meg, hogy a főosztály tevékenységének területét anyagi okokból semmiképpen sem szabad korlátozni, az OSZK gyűjteménye és *szolgáltatási* lehetőségei (olvasótermek, kézikönyvtárak, különgyűjtemények, központi katalógusok és szolgáltatások,

számítógépes fejlesztések, és végül, de nem utolsósorban: az OSZK munkatársainak felkészültsége) az ország és a főváros jelenlegi szűkös könyvtári körülményei között nélkülözhetetlenek, más könyvtárral, szolgáltatással nem helyettesíthetők, és bármilyen csökkentés helyett inkább a könyvtári szolgáltatások körének és színvonalának további bővítésére van szükség. Ugyancsak egyöntetű vélemény volt az, hogy az OSZK minden területén (hiszen valamennyi fősztály végez különböző mértékben szolgáltatási tevékenységet) jelentős mértékben lehet és kell is növelni a külső – hazai és külföldi – felek részére nyújtandó szolgáltatásokat. 1988-ban az akkori Művelődési Minisztérium Könyvtári osztálya részéről történt kezdeményezés a térítéses könyvtári szolgáltatások körének megállapítására és a térítés szempontjainak rögzítésére, ehhez kapcsolódóan az OSZK is összeállította az akkor vállalható szolgáltatások és térítési díjainak jegyzékét, azonban a szolgáltatások köre, főképpen pedig a díjszabás meglehetősen hiányos volt, így a jegyzék gyakorlatilag használhatatlannak bizonyult.

Az azóta eltelt időben néhány szolgáltatás árát emelte a könyvtár, az átfogó rendezés, a szolgáltatási kör erős bővítése, továbbá a pontosan megfogalmazott díjszabás azonban még várat magára. Ha mielőbb elkészülne és publikussá válna az OSZK könyvtári szolgáltatásainak részletes jegyzéke, ez a hazai és külföldi igények kielégítése és a szolgáltatások forgalmának emelése szempontjából egyértelműen előnyös lenne, javítaná a könyvtár anyagi lehetőségeit, és hozzájárulna a szolgáltatásokat végző munkatársak feladatainak, illetve javadalmazásának egyértelmű tisztázásához is.

A fősztály fő feladatkörét jelentő szolgáltatások egyik további, nem térítéses területe a helyben olvasás. E téren felvetődött a *nyitvatartási idő* csökkentése, továbbá a szombati napokon, vagy munkanapokon az esti órákban a raktári szolgálat korlátozása, illetve megszüntetése. Bár a korlátozás kétségkívül jelentene megtakarítást létszámban, energiaköltségben (fűtés, világítás, telelift, stb.) esetleges bevezetését messzemenően ellenzem. Az OSZK-nak még nagyobb mértékben, de legalábbis az eddigiek szerint kell a kutatók, az olvasók, az egyetemi diákság rendelkezésére állni. Amíg az OSZK nemzeti értékeket hordozó gyűjteménye és másutt el nem érhető szolgáltatásai iránt egyre nő az igény, amíg nincs Budapesten bölcsészeknek, jogászoknak, orvostanhallgatóknak megfelelő méretű és szolgáltatási körű könyvtáraik, addig bármilyen szolgáltatási

visszalépés jogos állampolgári, tudományos és szakmai érdekeket sértene, és ezt az OSZK-nak el kell háritania magától.

A térítéses szolgáltatások sorában figyelmet érdemlő újdonság lehet az információt szolgáltató kutatók, szakemberek, intézmények adataira is kiterjedő *forrástájékoztató*; ha az információnak ára van, akkor az információt szolgáltatóról nyújtott információért is lehet térítést felszámítani. Ez a szolgáltatás más, könyvtárakon kívüli információszolgáltatási rendszereknek is része lehet majd, ezáltal a könyvtárakénál fizetőképesebb keresletre számíthat.

További anyagi támogatást lehet elérni az OSZK *Baráti Kör* révén. A Baráti Kör célkitűzésének megfelelően erkölcsi és anyagi segítséget kíván nyújtani a könyvtáraknak, a Kör munkájának szellemi támogatásával elő tudjuk segíteni megerősödésüket és támogató szerepük növekedését.

Nagy lehetőségek rejlenek az OSZK gyűjteményében lévő értékek saját kiadásban, vagy más kiadóval közösen végzett közreadásában. Eredményeink már vannak e tekintetben (IKVA Kiadó). A *kiadói tevékenység* révén a nemzeti kultúránk ritka értékei kerülnének a kutatók, az olvasók elé, ugyanakkor jelentős bevételt lehetne elérni.

A központi olvasótermek kézi könyvtárainak fejlesztése során fogalmazódott meg a fősztály egyes vezető munkatársaiban az az álláspont, hogy a könyvtár anyagi lehetőségeinek szükségessége kapcsán célszerű lenne adott esetben az olvasótermi kézikönyvtárak, de mindenképpen a könyvtár *gyűjtőköri* szabályzatának pontosítása, a témakörök erősebb megsűrése (például egyes nemzetek irodalma, illetve története). Hasznos lenne lépésenként áttérni egyes bibliográfiai, biográfiai faktográfiai műfajoknál áttérni a CD-ROM termékek megvételére, ezek egyre csökkenő árai mellett a könyv formájú segédkönyveknél messze nagyobb visszakeresési lehetőségek is előnyt, adott esetben értékesíthető szolgáltatásban megnyilvánuló előnyt nyújtanak.

Az *irodalomtudományi bibliográfia* kurrens anyagának gyűjtése és szerkesztése során – a mikroszámítógép használata révén elsősorban – mód van arra, hogy az osztály munkatársai témafigyelési, vagy irodalomkutató megbízásokat vállaljanak, szükség szerint a Tájékoztató osztály munkatársaival együttműködésben. További számítógép beszerzése esetén az osztály *számítógépes szövegszerkesztésben* gyakorlott munkatársai *megbízás alapján* vállalhatják más, külső bibliográfiai műhelyek kéziratos anyagaiból fotókész (camera ready) kéziratok elkészítését, amelyeket – kapacitás esetén –

az OSZK Nyomda sokszorosíthatna és kötet-  
hetne, ezáltal lépést tehetnénk egy külső,  
szakmai és technikai megbízásokat vállaló bib-  
liográfiai üzem létrehozása érdekében (ezt a  
célt különben más oldalról a forrástájékoztató  
bibliográfiai forrásokat gyűjtő és rendszerező  
területe is maga elé tűzte).

Poprády Géza (Állományvédelmi Főosztály)

Az Állományvédelmi Főosztály tevékenysége  
alapvetően három részből tevődik össze:

1. Szolgáltatás: 1.1. mikrofilmes  
olvasószolgálat
- 1.2. fotó- és gyorsmásolat-  
szolgáltatás  
külső megrendelők részére
- 1.3. belső célú fotó-  
és gyorsmásolat-  
szolgáltatás

2. Nyomdai tevékenység

3. Állományvédelem

Az ésszerűsítési, megtakarítási lehetőségekről:

1.1. A mikrofilmes olvasószolgálat *nyitva tar-  
tása* megegyezik a nagy olvasótermek nyitva  
tartásával. A nyitvatartási idő csökkentése csak  
a nagy olvasótermek nyitvatartási idejével  
együtt lenne csökkenthető, – ez nem lehet cé-  
lunk.

1.2. A külső megrendelésre készült fotó- és  
gyorsmásolatok költségei – esetenként szerény  
nyereséggel megtérülnek.

1.3. A belső célú *fotó- és gyorsmásolás* te-  
rületén lehetne megtakarítás két okból is:

- A fotó- és gyorsmásolás igénybevételénél a  
megrendelőknek több önmérsékletet kéne ta-  
núsítaniuk; pl.: indigó használata írógépben  
gyorsmásolás helyett; ahol elegendő az A/5  
méret főként nagyobb példányszámok ese-  
tén komoly megtakarítást jelenthet.

Az előbbieknél is nagyobb évi 2·300.000 Ft  
– megtakarítást eredményezne, ha egy sor ál-  
talanosan használt nyomtatványt (főként a  
Gazdasági igazgatóság területén, pl. megbízási  
szerződések, kifizetési bizonylatok, létszámje-  
lentés, alkalmaztatási űrlap) központilag meg-  
rendelnének a Nyomdaüzemtől, a GI-on, vagy  
az írószerraktárban tárolnának, és az igénylők-  
nek adnának – szemben a jelenlegi gyakorlat-  
tal, amikor az egyes osztályok 50–100 pld.  
gyorsmásolatot készíttetnek. Ez másolatonként  
legalább 2 Ft ráfizetés.

2. A *nyomdai tevékenység* keretében két vo-  
natkozásban érhető el költségmegtakarítás: a  
kiadványoknál és a gazdaságosabb technoló-  
giák alkalmazásával.

2.1. A kiadványoknál alapvető feladat, egy-  
részt, hogy olyan példányszámban jelenjenek  
meg, amennyi eladható, másrészt, hogy a ki-  
adványok ára legalább a nyomdai előállítás és  
a terjesztés költségeit fedezze (és csak a kéz-  
iratelőállítás szellemi ráfordításait kelljen költ-  
ségvetésből fedezni). Ezzel függ össze a kiad-  
ványok propagandájának és terjesztésének a  
Kulturális és Marketing Irodára tartozó – fel-  
adata.

2.2. A gazdaságosabb technológiák alkalma-  
zása kezdetben mindig azzal a hátránnyal jár,  
hogy beruházással indul. Ennek ellenére szük-  
séges a Nyomdaüzem tervében szereplő, rész-  
leges átállítás az Agfa Copyrapid lemezekről a  
Mikrolin lemezekre, bár ez 725.000 Ft beruhá-  
zást igényel. A beruházási költség ugyanis 1  
év alatt megtérül az olcsóbb lemezkészítési  
technológia miatt (1 Copyrapid nyomólemez  
ára 330 Ft, 1 Mikrolin nyomólemez ára 150 Ft;  
évente 6.500–7.000 db nyomólemez készül,  
ezek 2/3-a esetében át lehet térni a Mikrolin  
lemezre; 6.500 db-ot alapul véve, ennek 2/3-a  
4.300 db, 180 Ft anyagmegtakarítás db-on-  
ként.  $4.300 \times 180 = 774.000$  Ft). A jövő évben  
a megtakarítás már tiszta haszon lenne.  
A Nyomdaüzem minden lehetséges megtakari-  
tását, sajnos, felemészti az állandó papírár-nö-  
vekedés (éves szinten 30–50%).

3. Az *állományvédelem* területén semmiféle  
megtakarítási lehetőség nincs. Ez a kategori-  
kus megállapítás két alapvető tényből adódik:

3.1. a nemzeti könyvtár megőrző funkciójá-  
ból és felelősségéből,

3.2. abból az állandóan nyíló ollóból, növek-  
vő különbségből, ami az állományvédelmi ka-  
pacitásunk és az állományvédelmi feladatok  
között van.

Kissé részletesebben indokolva:

ad 3.1. A nemzeti könyvtár alapvető feladata  
a mindenkor keletkezett és keletkező hungari-  
ka dokumentumok beszerzése, feldolgozása,  
megőrzése, az olvasók rendelkezésére bocsá-  
tása. Mivel a nemzeti könyvtár gyűjtőköre a  
hungarika (= magyar és magyar vonatkozású)  
anyag, ezért nyilvánvaló, hogy a magyar nem-  
zet öntudatának, a magyarság emlékezetének  
írásos – újabban: részben hangzó, képi – do-  
kumentumok formájában rögzített megtestesítő-  
je. E dokumentumok tulajdonsága, hogy fizikai  
állapotuk a dokumentumok keletkezésétől  
kezdve romlik. Az állományvédelem feladata,  
hogy ezt a romlást lehetőleg megállítsa, vagy  
legalább lassítsa, és ezáltal lehetővé tegye,  
hogy a nemzeti könyvtár az állományában lévő  
dokumentumokat a jövő számára megőrizze.  
Ezért egy, az állomány védelméért felelős ve-  
zető, egy nemzeti könyvtári vezetés, egy nem-

zeti könyvtár fenntartó hatóság sem vállalhatja azt a felelősséget, hogy nem tesz meg mindent a nemzeti könyvtár állományának fenntartásáért, megőrzéséért. És ugyanúgy nincs jogunk a szelektálásra sem: nem dönthetjük el ma, hogy mire lehet szüksége a jövő embernek. Mindent meg kell őrnünk a kéziratok kódexektől a plakátig. "Az a mód, ahogyan egy ország kulturális örökségét megőrzi, valószínűleg sokat elárul arról, hogy milyennek képzeletben a saját jövőjét." (J. Batho)

ad 3.2. Az "állományvédelmi olló" folyamatos nyilvánosságának okai a következők:

az írott dokumentumtermés közismert növekedési üteme

- a 19. sz. második felétől gyártott, facsiszolat-tartalmú papírok gyorsuló ütemű pusztulása  
- a kedvezőtlen raktározási körülmények (meleg, száraz raktárak, zsúfoltság, a nagyméretű hírlapok fektetett tárolására alkalmas polcok elégtelensége, egyes állományrészek raktáron belüli költöztetése, stb.) a környezeti ártalmak (elsősorban a savasodást elősegítő légszennyezés) hatása.

- a várba történt felköltözés óta ugrásszerűen megnőtt olvasói forgalom (az olvasói helyek száma mintegy négyszeresére nőtt, 60-80 ezres olvasótermi kézikönyvtár, az egyetemi könyvtári funkció részbeni átvállalása, stb.)

- ugyancsak a várba történt felköltözés óta a kiállítási tevékenység megsokszorozódása

a külső kötetésre fordítható pénzkeret csökkenése (abszolút értékben és a drágulás következtében relatív is)

a gyorsmásolási technika elterjedésével megugrott másoltatási igények, ill. ezek kielégítésének dokumentumrongáló hatása

- az eddig felsoroltakkal szemben változatlan állományvédelmi szakember létszám nehézségek, vagy évek óta lehetetlenségek az állományvédelmi munkát intenzívebbé tehető beruházások terén (nedves kezelőmedence sor, papírontó, fűthető hidraulikus prés, filmhívó automata, stb.), az állományvédelemhez szükséges anyagok terén.

Az állományvédelmi tevékenység alapvetően két területre oszlik: megelőzés (állományvédelmi mikrofilmzés Mikrofilmtár, kurrens anyag bekötése részben a Kötészet,

A javító-helyreállító tevékenység relatív kevés anyagot, viszont sok munkaidőt (= munkaerőt) igénylő folyamat, itt az előzőekben említett beruházásokra lenne szükség, amelyek "termelékenyebbé" tehetnék ezt a tevékenységet.

A megelőző tevékenység ezen belül is főként a mikrofilmzés a sok munkaidőt és sok importanyagot igénylő munkafolyamatokból

áll. Ez azt jelenti, hogy az eddigi tevékenység szinten tartása is jóval többbe kerül, mint a 10%-os dologi automatizmusból erre fordítható rész (és ez a relatív kevesebb, restauráláshoz szükséges anyagokra is vonatkozik); ezt legyen elég két ténnyel illusztrálni:

- az import anyagok ára nyugaton is lassan, de folyamatosan emelkedik, ezt a 15%-os Ft-leértékelés számunkra tovább drágította;

- a rubel elszámolású import megszűnése ezzel párhuzamos a volt szocialista országokban (a mi szempontunkból Csehszlovákia és a volt NDK érdekes) a drasztikus áremelkedés: pl. az éves pozitív olvasófilmből kb. 40.000 m-t használunk fel évente, eddig 6 Ft/m áru NDK Orwo filmet használtunk erre, most ugyanez a film immár NSZK relációban várhatóan 24 Ft-ba fog kerülni méterenként, azaz évente mintegy 720.000 Ft-tal többbe.

A fentiek meggyőzően igazolják, hogy megtakarítás az állományvédelem területén csak a 3.1. pont alatt leírt elvek és feladatok durva megsértésével lenne elérhető, ezt viszont nem vállalhatjuk. Természetesen az állományvédelmi tevékenységen belül minden lehetőséget megpróbálunk a költségek csökkentésére (ahol lehet, egyszerűbb kötészetek alkalmazása, az ezüsthalogén filmek kiváltása az olcsóbb ozalid filmekkel szintén, ahol ez lehetséges), de ezek legfeljebb a kiadások növekedését mérsékelhetik csak valamennyire.

Sonnevend Péter

(Dokumentumforgalmi Főosztály)

1. A Dokumentumforgalmi Főosztály feladatait - egy kivétellel miniszteri, vagy annál magasabb szintű jogszabályok írják elő (a kivétel a nemzetközi csereszolgálat, mely viszont a nemzeti könyvtári gyűjteményépítés egyik legfontosabb, nélkülözhetetlen eszköze, s emellett a külföldi magyarságot ellátó missziót fejt ki).

2. A főosztály feladatainak érzékeltetésére szánjuk az alábbi tömör adalékokat.

A *Kötelempéldány szolgálat* évente mintegy 1,4 millió db-ot vesz át és juttat el mintegy 70 magyar könyvtárnak. Ennek révén a kedvezményezett könyvtárak szerény becslés szerint kb. 20 millió Ft támogatást kapnak.

A *Nemzetközi csereszolgálat* a vele kapcsolatban álló több száz külföldi partnerével biztosítja a nemzetközi könyvtári külföldi gyarapításnak 1/3 1/2-d részét, emellett jelentős számú dokumentumot juttat el a külföldi magyarság intézményeihez (1990-ben ennek mennyisége elérte a 60 ezer kötetet.) Nagy értékű gyűjteményt vittünk Kolozsvárra, mintegy ezer kötetet Marosvásárhelyre, 500-at Nagyváradra, megál-

lapodás alapján csere- és támogatási kapcsolatban vagyunk a csíkszeredai és sepsiszentgyörgyi megyei könyvtárakkal - hogy csak néhány példát mondjunk.

A központi katalógusok gyűjtik össze és tartják nyilván az ország közel ezer könyvtárába beérkező külföldi könyvek és folyóiratok adatait (évente mintegy 17 ezer folyóirat és 25 ezerféle könyv lelőhelyeiről), s az érdeklődőknek mintegy évi 30 ezer felvilágosítást nyújtanak a keresett művekről.

A könyvtárközi kölcsönzés évi 25 ezer igényt dolgoz fel és juttat megfelelő helyre, - ezen belül közel 10 ezer dokumentumot szerez be külföldi partnereitől. Közel ezer magyar könyvtár fordul hozzá évente, s külföldön mintegy négyszáz könyvtárral működik együtt. Az osztály gondolja a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés országos devizakeretét, beleértve a számlázást is. Országos adatok szerint a külföldről e csatornán beszerzett dokumentumok 90%-át szerzi be az osztály, a maradékot a közvetlen nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésre feljogosított 12 országos fontosságú könyvtár (OMIKK, stb.).

A főlépéstartás-hasznosítás eredményeként évente mintegy 200 jelentős könyvtár állományát gyarapítjuk mintegy 40 ezer kötettel, s számos művelődési-oktatási intézmény részül még a maradék anyagokból (pl. az Alkotmánybíróság, új iskolák).

A tárolókönyvtár közel kétszázezer kötete a könyvtárközi kölcsönzést kívánja segíteni, s perspektivikusan egy országos dokumentumelátó központ lehetőségét kínálja.

3. A főosztály létszámhelyzetéről elmondható, hogy idestova 15 éve *nem volt fejlesztés e területen*. Az új feladatok jelentkezésénél belső átcsoportosítást hajtunk végre. Kívánatos, hogy a jövőben - különösen a kötelempéstartások terén - lehetőség nyíljon a feladatokkal adekvát létszám kialakítására. Lényegében 30%-os teljesítménynövekedés mutatható ki majd minden területen. A további eredményeket vagy erőteljes technikai modernizáció, vagy bizonyos létszámnövelés révén lehet biztosítani.

4. A főosztály - jellegéből következően - nem működhet profitorientált módon, bár szerény mértékben lehetőség nyílik bizonyos bevételekre (melyek inkább csak a kiadások töredékének ellensúlyozására szolgálhatnak). Ilyen területnek véljük a főlépéstartás-hasznosítást, ahol intézetvezetői engedély esetén - ez évtől az 1945 előtt megjelent kiadványokra vonatkozóan térítést kívánunk kérni.

Más területeken a takarékoság előtérbe állítása, illetőleg egyes költségek indokolt továbbhárítása a járható út. Előbbire példa a nemzet-

közi cseretevékenység, ahol a volt szocialista államok - költségekre nem figyelő - támogatását fokozatosan az érték szerinti valódi cserére akarjuk átalakítani, utóbbira a könyvtárközi kölcsönzés, ahol a külföldről beszerzett másolatokat forint alapon a megrendelővel megtérítettük (így az országos devizakeret mintegy 80%-át forintban sikerül megtérítettünk).

5. Az országos könyvtárhálózat teljesítőképessége igen nagy mértékben függ a nemzeti könyvtár - s azon belül főosztályunk - eredményes működésétől. Úgy gondolom, ha a nemzeti könyvtár vezetése és a kulturális kormányzat munkánkon belül markánsabban ügyel az alapfeladatok ellátására, s az ehhez szükséges feltételek biztosítására, akkor országos szinten komoly előrelépést lehet elérni. (Pl. 1989-ben az OSZK 3 millió Ft beruházási keretet kapott a törökbálinti szelvény beállványozására, 1990-ben póthitelként 5 millió Ft támogatást az MNB és NPA céljaira - ám ezek felhasználásáról főosztályvezetőként nincs tudomásom.)

6. Véleményünk szerint az olyan nagy szervezet, mint a nemzeti könyvtár, megérdemelve egy lényegre hatoló funkcionális, pénzügyi és szervezeti elemzést. Ennek révén kimutathatók lennének nem alapvető, egzisztenciális tevékenységi körök és ráfordítások. Egy ilyen alapos elemzés viszont tetemes időt - s az objektivitás okán részben külső szakértőket is - igényel.

Szente Ferenc

(Könyvtártudományi és Módszertani Központ)

1959 óta működik a nemzeti könyvtár kötelempéstartásában, a korábbi Országos Könyvtári Központ és a Népkönyvtári Központ feladatköri utódjaként. Az előd intézmények ellátó funkciói részben a nemzeti könyvtáron belül, részben a könyvkereskedelem rendszerében fejlődtek tovább.

Az 1959. évi kezdés az 1966. évi, az 1982. évi és az 1989-90. évi szervezeti reform összkönyvtári szerepkört jelölt meg az alábbi területeken:

1. A könyvtárak szakszerűségének biztosítása, ennek érdekében kutatási-fejlesztési tevékenység folytatása; szaktanácsadás, tapasztalatcserék, szakmai konferenciák szervezése a könyvtárakban dolgozó különféle specialisták számára; kiadványok készítése; a szakma bel- és külkapcsolatainak gondozása; a topográfiai, illetve szakirányultság szempontjából összetartozó könyvtárak koordinált működésének előmozdítása.

2. A könyvtárosok képzése és továbbképzése, ennek érdekében érettségire és könyvtári gyakorlatra épülő középfokú (asszisztens) szaktanfolyamok szervezése és működtetése, tankönyvvel, szemléltető eszközökkel való ellátása, instruálása, felügyelete, vizsgáinak lebonyolítása, mindez országos méretekben, szoros együttműködésben a nagy könyvtárakkal. Továbbképzésben: a diplomás könyvtárosok szakismereteinek rendszeres karbantartása, az újdonságok megtanítása, specializáció, pályakialkalmassági tréning, könyvtárszervezési ismeretek, közönségkapcsolatok és marketing gyakorlatok alkalmazása.

3. A könyvtárosság dokumentumpiac-ismertetéhez rendszeres szétsugárzott információ, *bibliográfiai tájékoztatás*, tanácsadó recenzensi szolgálat, ennek keretében periodikus kiadvány (Új Könyvek) szerkesztése a közművelődési és az iskolai könyvtárak valamennyi típusa számára; a világ minden táján érvényesülő segítő szolgálat a magyar közösségek és intézmények könyvtárai számára, valamint a magyar intézetek könyvtárai számára.

4. *Olvasás és művelődés-szociológiai* kutatások szervezése, gondozása és saját erővel való folytatása; a téma metodológiájának nemzetközi jelentőségű fejlesztése, hazai és nemzetközi kooperatív kutatások végzése (finn-magyar, észt-magyar), konferenciák tartása.

5. *Könyvtár és informatikai szakkönyvtár és dokumentáció* fenntartása, fejlesztése és szolgáltatási szerepkörének széles körű kibontakoztatása a magyar könyvtárügy elméleti színvonalának és gyakorlati fejlődésének racionalitása érdekében; az oktatásnak, a továbbképzésnek korszerű szakirodalommal való ellátása; a modern információs technika, a feltáró és visszakereső rendszerek megismertetése és gyakorlati használatuk megtanítása; a könyvtári és informatikai témákon dolgozó kutató-fejlesztő szakemberek sokirányú tájékoztatása; a szakmai irodalom hazai és nemzetközi termésének gyűjtése, feltárása, dokumentatív közrebocsátása időszaki kiadványokban (a Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája, Hungarian Information Science Abstracts), a szakirodalmi publikációs tevékenység elősegítése folyóiratok fenntartásával (Könyvtári Figyelő, Könyvtári Leveleő/lap).

A könyvtártudományi Központ szervezete és feladatrendje 1990-ben az alapvető szolgáltatási szerepkör csorbitása nélkül átalakult. Fontosnak tekintjük a szakmai szemlélet befolyásolását a takarékos, racionális megoldások elfogadása iránt, a könyvtári életben is érezhető regresszió oldását, az olvasói érdekérvényesítés demokratikus játékszabályainak elsajátítá-

sát. Ezt a törekvésünket fejeztük ki a számítástechnikai eljárások segítségével a kezünkben lévő szaksajtóval (Könyvtári Leveleő/lap), a képzésben és továbbképzésben, valamint a legigéretesebb szakmai társadalmi szervezet, a Könyvtári és Informatikai Kamara létrehozásával. Széles körű szervezőmunkát folytatunk a határon túli magyar népszerűség közművelődési és közoktatási könyvtári ellátásának megalapozásáért, a művelődési egyesületek és olvasóköri közösségek belföldi és külföldi hagyományainak felélesztéséért.

A felsőoktatás és a kutatás-fejlesztés modern informatikai hátterének minél eredményesebb kialakítása érdekében több erős külföldi alapítvány titkársági, ügyvivői funkcióját látjuk el, információkkal, javaslatokkal orientáljuk a támogatókat. Ennek révén pl. pénz- és könyvadoományok formájában egymillió dollárnál is értékesebb könyvvagyon jutott az egyetemi és a tudományos könyvtárakba a nagy amerikai kiadók produktumából.

A Könyvtártudományi Központ az Országos Széchényi Könyvtár épületében, annak eszközeit, berendezéseit, pénzügyi, gazdálkodási szervezetét használva, nemzetközi összehasonlításban is olcsó szolgáltató-koordináló bázisa a könyvtárügynek. A munkakörök kialakításánál gondosan ügyeltünk arra, hogy minimálisra szorítsuk az adminisztrációt. A középvezetők valamennyien végeznek kutató-fejlesztő, szerkesztő, oktató, illetve szolgáltató tevékenységet is. Az intézményesített többes funkció érvényes a vezetőre is, aki egyben a főigazgató egyik helyettese.

#### *Szinai Tivadarné (Gyarapítási Osztály)*

Az Országos Széchényi Könyvtár arculata jelenleg kettős. Egyrészt központi szolgáltatásai révén az egész könyvtári rendszer bázisa és kiszolgálója. E szolgáltatások nemcsak színvonalemelést, de anyagi és létszámbeli megtakarítást jelentenek a könyvtárak számára. Másrészt nemzeti könyvtár, mely jellegéből és nagyságából adódóan nagyobb mértékben részesül a központi szolgáltatásokból, de mint-hogy azok nem az OSZK szempontjai alapján működnek, funkciókat kiváltani nem tudnak, csak támogatják azokat.

A *Kötelespéldány Szolgálat* feladata a hazai dokumentumtermés begyűjtése és szétosztása az arra kijelöltek körében. Ezek egyike maga az OSZK. Reklamáció esetében a szolgálatnak csupán a teljes körű (16 példány) reklamációjára van lehetősége, így sikertelenség esetén, ami gyakori, és részben a magas példány-



számból adódik, az egész folyamat újra kezdődik a Gyarapítási Osztályon, immár OSZK gyűjteményi szempontból.

A *Nemzetközi Csereszolgálat* kapacitása és lehetőségei adottak. Mivel alapfeladatát tekintve központi szolgáltatás, s partnerei zömében gyűjtemények, az OSZK teljes külföldi beszerzésének bonyolítását nem tudja vállalni. Gyűjteményi cserepartnerei nem mindig tudják az elvileg a könyvtárakat megillető kedvezményeket biztosítani, kiszámíthatatlan mind a beérkezés, mind a nemleges válasz megkapásának időpontja. Sikertelenség esetén ismét újra indul a folyamat, most már a Gyarapítási osztályon, az OSZK szempontjai szerint.

A *Főlépéstartó Központ* kínálatából az OSZK előválogatási jogot élvez. Magánkezdeményezés eredménye, hogy a kínálatból való válogatásnál is érvényesülhessenek az OSZK szempontok (a felkínált anyagok jegyzékeinek 1 példányát az OSZK átnézi, s amire igényt tart, jegyzékre sem kerül). Az OSZK saját főlépéstartóinak immár árazott jegyzékeit a GYO maga áraztatja, gépelleti, a Főlépéstartó Központ postázza ugyan, de minden további munkát a GYO végez.

A *Könyvtárközi Kölcsönzés* az OSZK kéréseit csak úgy fogadja el, ha a központi katalógusokban való hasonlítás is megtörtént. Más könyvtárnak ez nem feladata. Ugyanakkor (de ez sem szervezeti, hanem személyi okokra vezethető vissza), más könyvtárak által kért hungarikumokat döntés (és másoltatás) céljára felkínálnak a GYO-nak.

Tekintettel a feladatok és szempontok eltérő voltára, sok esetben egy adott dokumentum többszöri döntési szinten megy át, köztük az OSZK felhasználóként – az utolsó. Visszacsatolását, jelzéseit általában akceptálják, ám ez minden esetben a folyamat újrakezdését jelenti.

Az OSZK-nak mint gyűjteménynek és mint többfázisú regisztrációs központnak a gyűjtőköre, elvei és szempontjai nem azonosak. Ez logikusan adódik a feladatok eltérő jellegéből; az OSZK szerencsétlensége, hogy minden esetben az ő igényei a teljesebbek és szelebbebbek.

Az Irodák (ISBN, ISSN) lényegében a nemzeti bibliográfiák gyűjtőkörére alapozva (ISBN), ill. saját "minősítési szintmegállapítás" (ISSN) alapján ítélik meg a számadást, s ezzel a nyilvántartásba vételt/nem-vételt. A gyűjtemény minimális típust zár ki a gyűjtőkörből (ez is vitatható, de kapacitás kérdése), tradíciók határozzák meg a belső tipológiai elbírálást (példányszám, feldolgozás szintje).

Az egyeztetés dacára eltérés a két feladatkör között értelemszerűen van. De: a nem teljes körű ISSN-regisztráció a köteles-ellenőrzésnek is részben alapja, a nem regisztrált monografikus művek egy része (monografikus csoportos) feldolgozatlan, az országos információ számára hozzáférhetetlen. Mindezekből ered bizonyos lassulása és változatlan duplikálása a feldolgozásnak is (MNB és OSZK célú) mind a monografikus, mind az időszaki kiadványok esetében.

Gyakorlatilag minden állomás újra hasonló az OSZK állományában, az egyik keresés (alaphasonlítás), a másik kontroll, ill. katalógus konzekvenciák miatt. Olykor hibákra is fény derül ezáltal, de a javítás időigényesebb, mint a duplum lenne (a pénznek már mindegy!).

A vári felköltözéssel, a használói feltételrendszer alapvető javulásával és bővülésével megváltozott a könyvtár használóinak összetétele és az állomány igénybevétele, lényegében gyűjteményi háttér nélkül. A nemzeti könyvtár gyűjtőköre adott, a szabályzat gyakorlatilag példányszám-kérdéseket is meghatároz. A korábban tömeges használatra nem szánt (zömében egypéldányos) dokumentumok megnövekedett forgalmazása az állományvédelmi gondokat fokozza.

Mivel a kurrens hazai gyűjtemény alapvetően kötelespéldányokból épül, többpéldányt csak a fokozott érdeklődésre számotartó, értekezőbb dokumentumokból szerzünk be. A köteles-érkezés késésének problémái:

- időszaki kiadványok terén kurrenciát csupán a többpéldányoknál (HELIR előfizetés) lehet – elvileg garantálni;
- monografikus művek utóbeszerzése gyakran már lehetetlen, így a kötelező kétpéldányos gyűjtemény használata sínyleg a helyzetet.

A belső technológiai fegyelem teljesen fellazott. Volt rá példa, hogy különgyűjtemény fontosnak tartott kézikönyv két kötetét kérte kölcsön külföldről, lemásoltatta, bekötte. A teljes mű (öt kötetben) a raktárban van. A szolgáltatási út betartásával – segédkönyvkérés intézése, ill. döntés a jogosságról: gyarapítási feladat – néhány napon belül megkaphatták volna.

Az *Olvasószolgálat* pár évvel ezelőtt nyári zárvaratás alatt néhány ezer kötetet távolított el a szabadpolcra. A technikai ügyintézés (átirányítás, kiiktatás, helyrajzi nyilvántartás javítása) egy nyugdíjas kétévi munkájával volt csak megoldható, a művekről ezalatt nem tudott senki.

Kölcsönként művekről másolatok készülnek, ezeket bekötik és polcra teszik, még kataló-

guscédula sem készül róluk, így gyakorlatilag kiszolgálhatatlanok.

#### *A Gyarapítási Osztály problémái*

##### *Kurrens kötelespéldány-gyarapítás*

A tipológiai elbírálás a gyűjtemény és összetétele ismeretében a GYO feladata. Az anyagot ugyanakkor előválogatva kapja a Kötelespéldány Szolgáltatótól (mi az ún. törzsanyag, mi főanyag, mi nem, mi kerül különgyűjteménybe, és melyikbe).

Az eleve különgyűjteménybe küldött dokumentumokról az információszerzés véletlenszerű.

A nem törzsanyagként ítélt – de a gyűjtemény által annak tartott – anyagrészt egy példányban érkeznek. Mivel a példányszám-meghatározás a GYO feladata, visszajelzésre és másodpéldány kérésére van lehetőség, de ez külön idő és munka mindkét osztály számára.

A konzekvens döntés igen nagy adminisztrációt igényel. Mivel ez a nyilvántartás a múlt és a jövő alapja, kezelését diplomás, jól kvalifikált szakemberek végzik, akik így az érdemi munkához alig jutnak hozzá.

Ez a nyilvántartás sok esetben a reklamáció alapja. Első lépés: Kötelespéldány Szolgálat. Sikertelenség esetén GYO próbálkozás levélben, telefonon, stb. egyedileg. Ez eddig sem volt kis munka, a mai kaotikus kiadói viszonyok között több embert ellátna munkával.

Az időszaki kiadványok előfizetett példányai véletlenszerűen érkeznek meg a kívánt példányszámban. A postával való telefon-huzakodás mindennapos és eredménytelen.

A könyvtárnak saját belső (hazai) kiadványcsere tevékenysége nincs. Megfontolandó a gazdaságossága éppúgy, mint szervezeti hovatartozása (akár az OSZK kiadványok terjesztését végző egység végezheti?).

##### *Retrospektív gyarapítás (pénzkérdések nélkül)*

Biztonságos döntés a beszerzésről csak az OSZK állománnyal való összevetés után hozható. Ez azt jelenti, hogy mindent be kell hozni/hozatni. Ha bolti válogatásról van szó, "csak" a szállítás megszervezéséről kell gondoskodni (oda-vissza), és a jegyzékkel való összevetésről minden esetben. Olyan térben, ahol az anyagok elkülönített kezelése nem biztosítható. Magánszemélyek vételi ajánlatainál mindehhez jegyzék készítése is társul, hogy az anyag egybentartását megkíséreljük.

A kereskedőket csaknem valamennyi érvényben lévő jogszabály az OSZK kikerülésére készíti. Megoldás jogszabálymódosítás, illet-

ve/és addig is az OSZK fokozott ellenőrzése és jelenléte a hazai kereskedelemben – ember- és időigényes.

Az árverések havi rendszerességgel kerülnek megrendezésre a Központi Antikváriumban, példájukat egyre többen követik. A hasonlítási és hatósági munkák a tételszámok növekedése és a gyakoriság miatt többszörösére nőttek.

##### *Külföldi gyarapítás*

Helyzete a mai gazdasági és kereskedelmi változások miatt lényegesen romlott.

Időszaki kiadványok terén fő gond a volt szocialista lapok áremelkedése (néhány 100% is lehet), az induló új lapok beszerzési gondjai.

Könyveknél a probléma sokrétű. Míg korábban a sokat és joggal szidott Kultúra-KÖNYVÉRT konfiguráció mindent beszerzett, amihez bármely ok miatt NCS-n keresztül nem jutottunk hozzá, most naponta új bel- és külföldi vállalkozók keresnek fel ajánlataikkal. A baj abban van, hogy szinte minden tételt másnál lehetne a leggazdaságosabban beszerezni, de ennek bonyolításához a csoportnak egyszerűen nincs jelenleg technikai apparátusa. A korábban is vezetett, és a munka színvonalas elvégzéséhez szükséges nyilvántartások további építése mellett egyre több ajánlóköszönésre, levelezésre, közvetlen bekérésre van szükség. Adminisztrációs kapacitás havi 70 órában egy nyugdíjas, aki a nyilvántartás-előkészítés munkáit is alig győzi.

Az év során több adomány, alapítvány örvendeztetett meg minket. Váratlanul, rövid határidővel. A kampánymunkával született megrendelések hiányosságai és problémái, főként a nyári szabadságok idején kapott 200 ezer DM-es Volkswagen-alapítvány rendelkezéseivel már megmutatkoztak.

A jövőben némiképp át kell hangolnunk gyarapítási rutinunkat, de jelenleg még féltő a "két szék közt a pad alá" esetének lehetősége.

Az évek óta tervezett szövegszerkesztő rendszer munkába állítása a levelezési adminisztrációt megkönnyítené, de a diplomás, felsőfokú nyelvtudással rendelkező szakemberek adminisztrációban való hasznosítása aligha nevezhető gazdaságosnak.

A szervezést igénylő munka mellett állandó gondot jelent a külső szakértők foglalkoztatása, az anyagi fedezet léte, vagy hiánya.

##### *Hatósági feladatok*

Az aukciók szaporodásával a tételek elbírálása, az ellenőrzés és a katalógusépítés már túlnő egy ember munkaidején (munkaerő a feladatra nincs).

Két év elmaradás van a védetté nyilvánítások terén, egy része a restanciának különmunkaként az elmúlt év során megtörtént.

Védettségi ellenőrzésre még sosem került sor, legfeljebb rendőrségi ügyek kapcsán (munkaerő-fedezet itt sincs).

A kiviteli engedélyezés komolysága végképp illúzióvá vált. Okai különfélék: a határátlépés liberalizálásától az ellentétes kereskedelmi érdekig sok ok sorolható fel.

Kapcsolódik ehhez az árbecslést végző ÁKV helyváltoztatása: az Antikvár Osztály jelenlegi helyéről az OSZK nehezen megközelíthető, s mivel a határoknál az ellenőrzés esélye csökkent, kevesen vállalják a közlekedési komplikációt, inkább kockáztatnak.

Jogszabálmódosítást többször kezdeményeztünk, kérésre tervezetet nyújtottunk be – válasz nem érkezett.

#### Javaslatok

Javaslom a *központi szolgáltatások* OSZK-szemponthú felülvizsgálatát (és a vonatkozó jogszabályok, ill. érvényesítési lehetőségük döntésnek megfelelő módosítását).

Amennyiben elsősorban az OSZK gyűjteményét és funkcióinak ellátását szolgálják, úgy – szervezeti változtatástól függetlenül is – a munkafolyamatok teljes újraszervezésére lenne szükség, OSZK feladatok egyidejű felvállalására. Ha pl. a *Nemzetközi Csereszolgálat* alapfeladata az OSZK állományának gyarapítása, a jövőben (mint erre számos országban van példa) minden külföldi beszerzést először cserén keresztül lehetne megpróbálni, csak azután bekéréssel, vagy vásárlás útján. Ha a jelen helyzet marad, mely szerint az OSZK is részese a szolgáltatásban, a személyi jószándéknál és megegyezéseknél hatékonyabb belső szabályzatok kidolgozása szükséges, míg bizonyos párhuzamosságok elkerülhetetlenek maradnak.

A *Tárolókönyvtár* profilja és feladatrendszere nem közismert. Jelenleg ők kapják meg az MM által az OSZK-nak átadott kötelezpéldánysort. Feltehetőleg azokat is, melyekből a könyvtár éppen kölcsönzési célokra vásárol többpéldányokat. A párhuzamos munka mellett ez komoly kiadást és többletmunkát is jelent.

Gazdaságossági vizsgálatokat kellene végezni a mai árak mellett: *többpéldányok* beszerzése, vagy másolás és kötetés-e az olcsóbb.

Tovább kell vizsgálni a beszerzési, feldolgozási és az ebből adódó hasonlítás *párhuzamosságokat*. Ez nemcsak munkaidő-igényes, de az állományt is fokozottan rongálja.

A dokumentumok *tárolásának és használatának szabályzatait* felül kell vizsgálni, összhangban a gyűjteményszervezési és az állományvédelmi szempontokkal. Ha kell, újra kell szabályozni a döntési jogköröket, és megsértésük szankcionálását is biztosítani kell. (Példa: öndöntések dokumentum beszerzésére, másolatására, kötetésére a futószalag és a nyilvántartások kihagyásával, vagy érvényben lévő szabályozottságuk megsértésével.)

*Megbízási díjak, külső szakértők alkalmazása* terén felül kell vizsgálni, van-e az intézményen belül a feladat elvégzéséhez szükséges szakértelem, s hogy mennyiben (esetleg mennyiért) építhetők be ezek a munkaköri feladatok közé, szervezeti hovatartozástól függetlenül.

Az egyes területeken jelentkező problémák megoldása, vagy restanciák felszámolása érdekében legalizálni kellene az *ideiglenes munkaerőátcsoportosításokat*, vagy időleges pluszmunkákat.

Az OSZK-bevételek növelésében (vagy a kiadások csökkentésében) az abban részt vevőket anyagilag érdekeltté kéne tenni, akár csak azáltal, hogy szabadabban és gyorsabban legyenek kezelhetők a többletbevételek terhére történő jutalmazások.

Mindezekhez elengedhetetlen egy, a jelenleginél sokkal *jobb belső információs struktúra*, OSZK-ismeret elsajátíttatása.

A megalapozott változtatások előfeltétele alapos munkaszervezési szempontú vizsgálatok elvégzése, mely idő- és pénzigényes, s csak később megtérülő beruházás.

---

## MEGJELENT

---



# Tanácskozás a köteles példányokról

1977–1978 egyfajta fordulatot hozott a köteles példányok hasznosításában. Egy jogszabály-módosításhoz kapcsolódóan új elosztási rend született, melynek a szakterületi ellátás mellett azonos jelentőségű részévé vált a regionális. Az ország öt régiója 1978-tól teljes sorozatokat kapott.

Az eltelt másfél évtized tapasztalatainak s az új gondoknak, lehetséges viselkedési módoknak a megtárgyalása aktuálissá vált az új évtized végén. Az OSZK előbb körlevélben kérte a mintegy nyolcvan részesedő könyvtárt, hogy foglalja írásba véleményét, javaslatait, egy tanácskozás előkészítését segítendő.

Decembertől február közepéig majd minden második könyvtár válaszolt. A Köteles példány szolgálat ezek summáját igen tömören összefoglalta, s a meghívottaknak eljuttatta.

Ezek után került sor 1991. március 19-én a tanácskozásra. A nemzeti könyvtár VI. emeleti előadóterme szinte teljesen megtelt, gyakorlatilag az összes könyvtár képviseltette magát, s a legtöbb igazgatói szinten (is).

A tanácskozást üdvözölte Dr. Bodó Sándor, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Kögyűteményi Főosztályának vezetője. Szavai megerősítették, hogy a minisztérium vezetése a köteles példányokkal való ellátás jelentőségének teljesen tudatában van, s szándéka szerint a könyvtári hálózat eme alapszolgáltatása változatlan marad. Egészében a könyvtári világ a következő néhány évben nem számíthat anyagi helyzetének javulására, nagyon takarékosan: annyival kell majd gazdálkodni, amennyi jelenleg rendelkezésre áll.

Ezután a jelen beszámoló jegyzője foglalta össze az OSZK Köteles példány szolgálata szemszögéből a legfontosabbaknak ítélt problémákat, bizonyos megoldási-megközelítési alternatívák felvillantása kíséretében. Néhányat szinte tömönatos tömörséggel itt is érdemes megemlíteni.

A jogrend, az államigazgatás nem biztosítja a kellő eszközöket a köteles anyag begyűjtéséhez, s ez egyre inkább szembetűnő a szinte dzsungellé váló kiadói-nyomdai viszonyok közt.

Az állami dotáció megszűntével a jogilag tán nem, de érdemben a pénzügyi körülmények szintjén már voltaképpen privatizált könyvszakma ellenérdekelt a korábbi nagyszámú köteles példány beszolgáltatásában. Viszont az általános kulturális recesszió viszonyai közt a

könyvtári világ nem bírná el a csökkentést. Meg kell hát próbálni az ellenérdekeltség helyett érdekeltség kialakítását (adózás, stb.).

Érdeemes a könyvtári részesedők körében komoly szakmai etikai szemmel áttekinteni a köteles példányok adta lehetőséget – azaz: miként segíti elő e szolgáltatás az olvasók-felhasználók jobb ellátását (helyben olvasás, bibliográfiai segédletek összeállítása, könyvtárközi kölcsönzés, stb.), s a felmerülő hátrányokat ezek fényében értékelni (raktározási gondok, későbbi selejtezés, stb.).

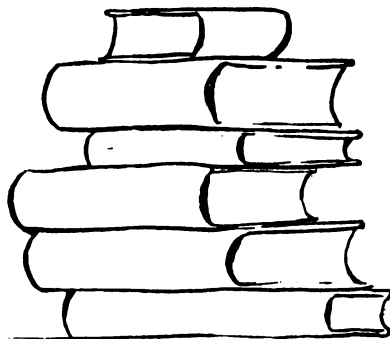
Tenni kell annak érdekében, hogy az időszaki kiadványok ne hiányosan, ne kirívó késésekkel érjenek a gyűjteményekhez (a központi regisztráció javítása, tájékoztatás a helyi kiadványokról a központnak, a szállítás dinamizálása, stb.).

A sok száz kiadó, s a még kétszer annyi nyomtatóhely folyamatos ellenőrzésére nem jut ideje a tízfős nemzeti könyvtári részlegnek (a közel 1,5 millió begyűjtött egység nyilvántartása, szétosztása a reklamálás mellett), fontos, hogy a megyei és városi könyvtárak minél előbb partnerek legyenek – felismerve a saját érdekeiket is.

Az előadás után többórás vita kezdődött, több tucat hozzászólással, számtalan vitázó elgondolással. A kollégák különösen sokszor hangsúlyoztak három dolgot. Meg kell erősíteni az ellenőrzést, meg kell teremteni a szolgáltatásra kötelezettek érdekeltségét. Meg kell vizsgálni – a jelenleg érvényes gyűjtőköri szabályzatok alapján az egyes könyvtárak részesedését, s ahol indokolt, változtatni kell. Az együttműködés, az értelmes feladatmegosztás alapjáról kísérletet kell tenni a megőrzéssel kapcsolatos kötelezettségek rugalmas rendszerének kialakítására (építve az OSZK tároló könyvtárára és más lehetőségekre).

A tanácskozás a legfontosabb kérdésekben ajánlásokat fogadott el, kérve ezek végrehajtásához a kulturális kormányzat és a szakmai képviselők támogatását.

*Sonnevend Péter*



# KIÁLLÍTÁS

KIÁLLÍTÁSI KROKI:

## Leonardo da Vinci – Aktualitás és mítosz

### Egy plakát mítosza

A Kulturális és Marketing Iroda és az Arkos Művészeti Impresszáriós Iroda Firenzéből szervezte a Leonardo kiállítást a könyvtárban.

1991. március 1. – április 20-ig láthatók Leonardo művei és hatásukra készült alkotások, Leonardo rajzai után készült makettek, a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből még soha be nem mutatott Hollar metszetek, és Leonardo lovas szobra.

A kiállítás szervezése irodánkban hagyomány nélküli, időpontja pedig az "Öböl-háború" miatt szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnt, hiszen egy kész kiállítást vártunk Firenzéből.

Március 1-jén végül Mojzer Miklós által megnyitott kiállítást Allessandro Vezzosi professzor (a kiállítást tervező művészettörténész) sajtótájékoztatója előzte meg, ahol részletesen beszámolt Leonardo és Magyarország kapcsolatait feltáró legújabb kutatásairól is.

Az alapötlet: Leonardo által kigondolt és lerajzolt ötletek és azok továbbélése, Leonardo művészete és a mai ember, illetve technika kapcsolata számítógépen, Leonardo teljes művészeti tevékenysége leolvasható. A kiállítás látogatója feleletet kap minden kérdésre, összehasonlításokat tehet különböző témákban. A Magyarországi Olasz Kultúrintézet jóvoltából videón látható folyamatosan Leonardo életművét bemutató film.

Aktualitás és mítosz a kiállítás alcíme, s ha lehet egy kiállítási plakáttervezési folyamatnak mítosza: ez számomra azzá vált.

Faxon januárban megérkezett az "Angyal", Leonardo sziklás Madonnájának oldalsó figurája, azzal a kéréssel, hogy ez szerepeljen a plakáton. Az angyal keze és a Madonna keze különleges jelentőségű a művészettörténész szerint, ennek kell a fókuszban lenni. A plakáttervvel – mint az utolsó pillanatban kiderült, – Firenzébe kellett utaznom, egy ottani nyomdába, ahol a színrebotás történt, majd a teljes nyomás is.

Az Öböl-háború dült, a vonaton alig voltak, Firenze turisták nélküli, behavazott téli városkává vált. A nyomdászokkal elkezdtük a munkát, a határidőt tartják – ígérték, – 1 hét múlva a kész plakáttal mehetek haza.

A színrebotás második menetben jó lett, a nyomdai előkészítés megindult, és végül péntek este 10 óra után – mindenki örömeire, – a próbaívek megszülettek, Dr. Del-Aqua, a nyomda vezetője és a gépmesterek együtt örültek velem.

A háború az öbölben dült, a múzeumok, a Dóm, az Arno várakoztak. Rövid időre Vincibe, Leonardo szülőfalujába is eljutottam, Firenze utcáit is végigbarangoltam a múzeumok után. A kiállítás szervezése és a szállítás napról napra bonyolódott, végül mégis megépült Budapesten, a plakátokat kiragasztották az utcára, az angyal keze biztatóan mutatott az emberekre.

A kiállítás nyitásának napján az öbölben béke lett...

*Pajor Ildikó*



**Meghívó  
Invito**



# KIADVÁNYAINKRÓL

## A Petrik-bibliográfia legújabb kötete

Egy évvel ezelőtt Petrik Géza Bibliográfiájának VII. (pót)kötetéről adtunk hírt az OSZK Híradó 1990. 1-4. számában. Most ugyancsak a Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztősége összeállításában, újabb kötetéről számolhatunk be a hazai 18. századi nyomtatványok bibliográfiai sorában, ez pedig "Magyarország bibliographiája 1712-1860. VIII. köt.: Függelék és Nyomda- és kiadástörténeti mutató az 1701-1800 között megjelent magyarországi és külföldi magyar nyelvű nyomtatványokhoz. Bp. 1991, közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. 574 l."

A kötet két részre oszlik: első része, a *Függelék* újabb 18. századi nyomtatványokat ír le, méghozzá olyan kisnyomtatványokat, amelyek a bibliográfia korábbi kötetekben csak egy-egy darabban voltak képviselve, vagy egyáltalán nem. Ezek speciális címléírásuk miatt nem is illeszkedhetek volna bele a korábbi bibliográfiai kötetekbe, hiszen a színlapok, gyászjelentések és nyomtatott szöveget tartalmazó szentképek leírása más-más eljárást kíván. Minthogy e műfajokból tekintélyes mennyiséget regisztrálunk (1006 színlap, 314 gyászjelentés és ötsozratnyi /sorozatonként 582 darab/ szentképet), így már volt értelme ezek műfajonkénti, ill. típusonkénti közreadásának.

A legkorábbi színlap, amit bibliográfiánkba felvettünk, 1788-ból való. Mennyiségében legnagyobb a pest-budai német színház német nyelvű színlapjainak sora, de különös értékük van a debreceni és kolozsvári színlapoknak is, amelyek mind magyar nyelvűek. A színlapok bizonyos – városonként némileg változó – sé mák szerint készültek. Például minden egyes debreceni, vagy kolozsvári színlap így kezdődik: "A Felsőbbek engedelmével..." Milyen darabokat játszottak a fennmaradt színlapok tanúsága szerint a század utolsó két évtizedében? Álljon itt ízelítőnek néhány cím: "Hamlet, dániai király-fi" (Shakespeare), A' kéntelenségből való orvos (Moliere), A' keleptze (Kotzebue).

Bár tárgyuk nem éppen szívidító, mégis öröm volt olvasni és leírni a szép magyar nyelven írt gyászjelentéseket, amelyek a mai

szükszavú gyászjelentések elődei. A 18. század második felétől jelentek meg ezek az egy-két leveles, akkori szóval "szomorújelentések". Legnagyobb részük magyarul, ritkábban latinul, vagy németül íródtak. Íme gróf Széchényi Ferenc édesapja, Széchényi Zsigmond haláláról az alábbi gyászjelentést küldte szét özvegye, gróf Cziráky Mária (részlet):



Teczett az Fölséges Ur Istennek, ki az életnek és halálnak Ura, az ő titkos rendőléfe szerint azon közös Pohárnak keferű itallyában engemet-is részeseitenni, midőn az én kedves Hűtvös Tárfomat, Néhai Meltóságos Sárvári Felső Vidéki Gróff Szécsényi Sigmond Urat, Fölséges Alfzonyunknak valóságos Komornikját, őtt napokig tartott súlyos nyavalyái után, gyakran Istenhez nyújtott buzgó foházkodási között, minden szentségnek felvételeivel, czen Holnapnak 19<sup>dik</sup> napján reggeli 8. óra tájban, Életének 49<sup>dik</sup>. Házafságunknak pedig 22<sup>dik</sup> Elzttendei-

A Függelékben írtuk le, illetve foglaltuk tab-lázatba áttekinthetőség kedvéért azokat a 18. századi szentképeket, amelyeket egy-egy szent rézmetszetű képével és az alája, vagy a lap hátára nyomtatott imádsággal bocsátott ki a nagyszombati Akadémiai Nyomda.

A Függelék anyaga túlnyomórészt az OSZK Színháztörténeti Tárának és Kisnyomtatványtárának, a Magyar Országos Levéltárnak és a túrócszentmártoni Matica slovenská könyvtárának anyagából állt össze.

A VIII. kötetnek nagyjából felét teszi ki a fenti kiadványtípusokat leíró Függelék. Másik része a *Nyomda- és kiadástörténeti mutató*, amely minden tekintetben a Markos Béla által összeállított, 1972-ben kiadott VI. kötetet követi. A kettőt együtt kell használni, mert anyaguk kiegészíti egymást. Míg a VI. – vagyis az előző nyomdamutató – a Petrik I-V. kötet anyagát közölte nyomdahelyenként és azon belül időrendben, addig a mostani nyomdamutató az 1989-ben megjelent VII. kötetnek és a mostani kötet Függelékének anyagát tartalmazza.

Újdonság, hogy a VII. kötethez hasonlóan, de a korábbi kötetektől eltérően kezdő időhátára nem 1712, hanem 1701. Ezzel tehát követtük a jelenleg használatos, évszázadonkénti

bibliográfiai elhatárolást. A korábbi nyomdamutatóban nem volt benne az 1701–1711. évtized anyaga. Ha valaki ebből a tíz évből szeretne volna áttekinteni egy-egy év nyomtatványait, annak használnia kellett elsősorban Szabó Károly RMK I-II. kötetét, Sztripszky pótlásait, a Magyar Könyvszemlében megjelent közléseket, a Knihopist, és még más bibliográfiákat is, – csak így lehetett biztos abban, hogy nem kerüli el figyelmét egy-egy nyomtatvány.

Most a nyomdamutatóban ennek a tíz évnek anyaga is szerepel, városonként, és ezen belül évenként (ez 655 címet jelent). Azáltal, hogy időhatárunkat 1701-ig kiterjesztettük, a nyomdamutatóba bekerült egy, a korábbi nyomdamutatóban nem szereplő nyomdahely is: Késmárk a 18. század első éveiben működő nyomdájával, vagy néhány olyan műhely és nyomdász, amelyek tevékenységi ideje a 17–

18. század fordulójára esik, mint pl. Kolozsvárott Tótfalusi Kis Miklós, vagy ugyanott az Unitárius Egyház nyomdája.

A nyomdamutató 51 hazai, 34 külföldi és 21 koholt nyomdahelyet tartalmaz a 18. századból, több száz nyomdász működési adataival.

Aki az újabb, 18. századi nyomdatörténeti szakirodalom iránt érdeklődik, az a kötet végén ezek jegyzékét megtalálja, városonkénti bontásban.

A most megjelent kötettel Petrik eredeti bibliográfiájához négy további járult, tehát összesen nyolc kötet öleli fel a 18. századi magyarországi (és külföldi magyar nyelvű) nyomdatermékeket. Bár az adatgyűjtést nem fejeztük be, belátható időn belül valószínűleg nem kerül napvilágra annyi új adat, hogy újabb kötettel lehetne folytatni Petrik bibliográfiáját.

V. Ecsedy Judit

## **Kéziratos térképek az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában**

**I. kötet. Önálló kéziratos térképek 1–2. ISBN 963 200 297 0**

Kiadja és terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár, 1827 Budapest,  
Budavári Palota F épület.

Ára: 590,- Ft

A katalógus az ország második legnagyobb, 2.081 műből álló kéziratos térképgyűjteményét mutatja be. A bibliográfiai adatokon túlmenően az egyes térképek leírása részletes tájékoztatást nyújt a tartalmukra vonatkozóan is. A különböző provenienciákból – nem utolsósorban az alapító Széchényi Ferenc gróf adományából – összeállt gyűjtemény zömében XVIII–XIX. századi műveket tartalmaz. Szerzőik között a magyar kartográfia történet számos kiválósága, mint pl. Mikoviny Sámuel, Balla Antal, Kenedits József, Huszár Mátyás, Beszédes József is szerepel, így az anyag jól képviseli a magyar kartográfia fejlődését. A katalógust szerzői, cím szerinti, tematikai, földrajzi és provenienciális index egészíti ki. A kötet közreadásával az Országos Széchényi Könyvtár a kutatók régi kívánságának tesz eleget.

Megrendelhető: Országos Széchényi Könyvtár  
1827 Budapest.

Készpénzért megvásárolható: Országos Széchényi Könyvtár  
Budapest, Budavári Palota F épület, előcsarnok,  
hétfőtől péntekig 9–18 óráig.



# MUNKATÁRSAINKRÓL

## Emlékezzünk Kelecsényi Gáborra, mindannyiunk Keléjére

A Híradó nevében Batári Gyula arra kért, ír-  
nék Kelecsényi Gáborról. "Nem 'nekrológot' -  
mondta. hiszen közöljük a sírnál elhangzot-  
tat, hanem emlékezést..."

Hát így van ez... Nekrológot nem tudnék írni  
(noha nem hallgathatom el, hogy bármilyen  
kedves is volt a sírnál elhangzott beszéd, fáj-  
laltam, hogy a kollégák, a munkatársak nevé-  
ben is egy kutató adott hangot vesztésünk-  
nek), de emlékezést annál inkább. Hiszen az  
én emlékezésem minden reggel újra kezdődik,  
amikor beérek az épületbe. Ilyenkor hallani vé-  
lem Gábort, amint 1983-ban, amikor először  
pillantotta meg az új épületet, azt mondta:  
"Kár volt, hogy ide nem egy királyt szerződtet-  
tek, s nekünk inkább egy új épületet terveztek  
volna, amely szerényebb, de alkalmasabb..."

Emlékezésem egy következő fázisa, amikor  
a nagy lépcsőn megyek fel, s a levegőtlen  
márványfalak közt hallani vélem ismét, amint  
azt mondja: "Ez egy monumentális sziklasír,  
amelybe Aidát és Radamest temették..."

Különösen fájoan emlékezem olyankor, ami-  
kor fogasabb kérdésben elhatározom, hogy  
hozzá fordulok, vagy éppenséggel valami latin  
passzust nem értek, esetleg egy szentnek a  
jelképét, a hozzá fűződő legendát szeretném  
lexikonban való keresgélés nélkül, s ráadásul  
kellémes humorral, anekdotával fűszerezve hal-  
lani, s rá kell ébrednem, hogy már soha ez  
meg nem valósulhat, soha többé nem fogom  
hallani, ahogy szerény szerénytelenséggel így  
szól: "Ma is hallott tőlem valami újat. Ez a  
Szent Lőrinc nagyon népszerű szent volt Ma-  
gyarországon, de nem csoda, mert amikor  
roston sütötték, figyelmeztette a kinzóit, hogy  
ideje megfordítani, mert egyik oldala már meg-  
sült..."

Senki nem fogja már kedves türelemmel  
helyrebiccenteni kiállítási felirataim szövegét,  
rövidebbre, tömörebbre, mégis sokat, többet  
mondóra. S az sem fog többé előfordulni,  
hogy megkérdezze barátait: olvasták-e legú-  
jabb "kis bátor írását"?

Ismeretségünk arra az időre megy vissza -  
30 évre! -, amikor a Gyarapítási Osztályon -  
megbízásos szerződéssel - a minisztérium ál-

tal az OSZK számára megvásárolt nagy gyűjte-  
ményt, Zsirai Miklósnak, a nagyszerű nyelvész-  
nek könyvtárát dolgozta be az OSZK állomá-  
nyába. Zsirai könyvei az akkori Gyarapítási  
Osztály egy kis szűk átjáró bepolcozásával  
nyert raktárában álltak glédában, sorsukra, ill.  
hasonlításra és jegyzékelésre várva. Gábor  
ezért a raktáracskát "Zsirai-szobának" nevezte  
el, olyan sikeresen, hogy ez rajta ragadt a he-  
lyiségen, s néhány év múlva megilletődött látó-  
gatók érkeztek hozzánk, mondván: azt hallot-  
ták, hogy nálunk van egy "Zsirai emlékszoba".

Ugyancsak ő keresztelte el másik, még ki-  
sebb raktárunkat, amelyben éppen annyi hely  
volt a polcok között, hogy ott vethettük le kí-  
méltre szoruló holmijainkat, s cserélhettük fel  
"hasonlító-ruhával", vagy köpenyünkkel. Egy-  
szerre csak egy személy fért be, továbbá a to-  
nett fogas, amire holminkat akasztottuk. A pici  
kuckó Gábortól a "Női napozó" nevet kapta,  
ami többször okozott meglepetést kültagoknak,  
ha kerestek valakit, és azt a felvilágosítást  
kapták, hogy "a női napozóban van".

Az osztály külföldi csoportjában aztán, ahol  
a Zsirai könyvtár feldolgozásának befejeztével  
nyelvi referens, s amellet történettudományi  
szakreferens lett (míg a filológiát és a román,  
továbbá a teljesen ritka nyelvek ügyét akkor  
Vekerdy Jóska intézte), Gábor humora értő fü-  
lekre talált, olyannyira, hogy mondásait a cso-  
port Benjáminja, Ecsedy Judit egy füzetbe  
mindig felvéste, Gábor nem kis örömeire.  
"A külföldi csoport humorának megértéséhez  
nyelvvizsga kell" - mondta egyszer a belföldi  
csoportnak akkor már oszlopos tagja, Karakas  
Ágota. (De ez persze már nem harminc évvel  
ezelőtt volt, hanem jóval később.) Íróasztalán  
Gábor akkoriban egy - valamilyen képes kul-  
túrtörténetből kiválasztott illusztrációt tartott  
(a willendorfi Vénusz mellett), amelyen fekete-  
ruhás, nagy csipkegalléros, 17. századi urak  
ültek körül egy asztalt, valamely németalföldi  
egyetemi könyvtár állományába tartozó vétele-  
ket tárgyalva. "Látja, - mondta - ez a kép jól  
mutatja, milyen nehéz eldönteni, mi lesz az a  
könyv, amely se nem hungarika, se nem vala-  
milyen klasszikus, vagy segédkönyv, mégis év-  
tizedek múlva alapmű lesz."

Meggyőződésem, hogy beszerzéseink közül  
azok, amelyeket ő javasolt, az időnek ezt a  
próbáját bizvást kiállják. Az osztály külföldi no-  
vum-katalógusában sok cédula őrzi ma is a  
gévelt szöveg mellett szép kiírt írását, gondos-

pontos megjegyzéseit, amelyekből még tanulni is lehetett, amikor "Elintézők" megjegyzéssel továbbadta átnézésre.

Mindannyian az osztályon fájó szívvel búcsúztattuk, amikor az Olvasószolgálatra került, elismerve azonban, hogy kiapadhatatlan ismeretanyaga és szenvedélyes pedagógiai érzéke erre a posztra predesztinálja (ha már pedagógus nem maradhatott, ami, állítom, a magyar nevelésügy vesztesége, sok-sok száz ifjú diák megfosztása egy egészen kiváló tanártól). Összejöveleinknek azonban továbbra is fénypontja volt. "Itt a vidéki rokon!" – mondta, amikor jött, s előadta tréfás monológjait, jobbnál jobb anekdotáit.

Újra munka-kapcsolatba a kiállítások rendezésekor kerültünk. Érdekes, tudományos, vagy ismeretterjesztő szempontból eredeti ötletek, biztos ízlés, előszavak, hosszabb szövegek kiváló megírása, ugyanakkor apróságokkal kapcsolatban is szorongás, izgalom jellemezték

ezzel kapcsolatos munkásságát, ezért is lépett ki a "team"-ből, jóval mielőtt az végképp feloszlott volna. Ez azonban érthető is volt, hiszen mintegy melléktermékként végezte a kiállítással kapcsolatos munkálatokat, fő feladatként továbbra is felvilágosítva nemcsak az állandóan hozzá zárandokoló bel- és külföldi kutatókat, de a kollégákat is.

"Megmondtuk-e neki, hogy mennyire szeretjük?" – kérdezte egy kedves kolléganőnk, ugyancsak évtizedes munkatársa a Gyarapítási osztályon. Lehet, hogy nem mondtuk meg így, ápertén, de szeretném remélni, hogy mindig s mindenki részéről, közvetlen munkatárstól a kiállítás kedves teremőreiig mindannyiunk feléje áradó szeretetét és megbecsülését érezte, s abban bizonyos volt. "Az istenek is szerették" – mondta egyik lányom, amikor elmeséltem, hogyan halt meg. Csak az fáj, hogy miért nem még egy évtizeddel később szerették ennyire...

Wix Györgyné

## SZERKESZTŐSÉGI ROVAT

### Néhány szó az olvasókhöz

Bizonyára észrevették az olvasók, hogy a Híradó 1991. 1-2. száma az idén lényegében időben – márciusban – megjelent, már amilyen mértékben ez lehetséges egy kéthavonként napvilágot látó kiadvány esetében. Ezt a viszonylag pontos időbeni megjelenést szeretnénk a jövőben is fenntartani. Természetesen az ígéretünket csak abban az esetben tudjuk teljesíteni, ha az illetékes, felkért munkatársaktól megfelelő anyagot, cikkeket, híreket kapunk, ha a nyomda időben elkészíti az egyes számokat, és a szerkesztés elég friss lesz.

Továbbá azt szeretnénk még kérni, hogy minél többen tegyék meg észrevételeiket írásban az e füzetben szereplő "Önvizsgálódás /Gondolatok, javaslatok az Országos Széchényi Könyvtár feladatairól/" című, az OSZK vezető munkatársai által írott összeállításhoz, az érdeemi megjegyzéseket közölnénk a következő számokban. Biztosak vagyunk abban, hogy sokan képesek értékes javaslatokkal hozzájárulni az összkép kialakításához.

Várjuk a könyvtár munkatársainak egyéb témákkal kapcsolatos észrevételeit is, cikkeit, híreiket, mert tovább szeretnénk erősíteni az OSZK Híradó gyorsabban tájékoztató, információs jellegét.

-i -a

